

Javier Olivera Betrán,
Professor d'Història i Sistemes de l'Activitat Física i
l'Esport de l'INEFC-Lleida.

Albert Olivera Betrán,
Estudiant de 5è curs de l'INEFC-Lleida.

LA CRISI DE LA MODERNITAT I L'ADVENIMENT DE LA POSTMODERNITAT: L'ESPORT I LES PRÀCTIQUES FÍSiques ALTERNATIVES EN EL TEMPS D'OCI ACTIU

Resum

A partir de la dècada dels seixanta es produeixen una sèrie de canvis culturals tecnoeconòmics i ideològics que afecten de manera desigual les societats econòmicament avançades. Aquest nou període es coneix com a postmodernitat; per tal com succeeix la modernitat, per alguns analistes el canvi ideològic i de mentalitat que s'està produint és tan notable que es parla d'un concepte de mutació històrica o temps —eix—, és a dir, s'està passant de la societat industrial de la modernitat a la societat postindustrial de la postmodernitat, o sigui, que s'ha passat d'una societat industrial a una societat de serveis. L'esport que neix, es desenvolupa i triomfa a la modernitat és una autèntica projecció dels valors i conceptes més genuïns d'aquest període; és una metàfora de la modernitat. Amb el canvi de paradigmes, de conceptes i de mentalitat que suposa la modernitat, apareixen un conjunt de pràctiques corporals al fil dels nous valors i demandes socials que disputen en la praxi del temps d'oci actiu el paper predominant que fins aleshores havia tingut l'esport.

En aquest treball es tracta d'analitzar aquest període de canvi cultural, tecnoeconòmic des de les diverses lògiques existents, estudiant el paper de l'esport en el moment actual i les possibles adaptacions a aquesta època, així com la delimitació de les pràcti-

ques corporals postmodernes que han anat sorgint. Entre aquestes activitats, les activitats físiques d'aventura a la natura s'han consolidat en poc més de vint anys com un dels grups més sòlids i de més futur en l'àmbit de la nova cultura corporal. Es proposen dues classificacions de les pràctiques corporals existents en el temps d'oci actiu a la societat postindustrial, una per àmbits d'actuació i l'altra per models corporals, i se'n justifica l'elecció analitzant els diversos paràmetres que les componen.

Paraules clau: modernitat, postmodernitat, societat postindustrial, cultura corporal, esport, activitats físiques d'aventura a la natura, models corporals.

L'esport i l'esperit de la modernitat

Sabem que al segle XVIII —el segle de les llums— van succeir un munt d'esdeveniments importants al continent europeu, producte d'un clima social, polític, econòmic i cultural que havia madurat durant les tres centúries anteriors, cristallint en el moviment il·lustrat. En aquest període es gesta el triomf definitiu de la ciència, amb la separació d'aquesta de la fins aleshores omnipresent religió; l'afirmació de la raó pura durant la il·lustració va representà la culminació

del projecte d'emancipació i alliberament de l'espècie humana. Es produeix, d'aquesta manera, un notable canvi en la mentalitat de la societat, amb el triomf del liberalisme, la recuperació dels valors terrenals i l'auge sostingut d'un nou concepte del valor del treball, del capital i del que s'ha adquirit davant del que suposa l'adveniment d'una època: la modernitat.

La raó havia viscut en èpoques precedents subjecta a la religió, però amb l'arribada de la Il·lustració s'allibera dels seus lligams. La raó emancipada pren significació a la història i aviat es provarà de construir un nou món racionalitzat, sent la utopia racional i la revolució els mètodes necessaris per a la consecució d'aquesta fi(1). En aquest nou ordre, la igualtat, la llibertat i la solidaritat seran els senyals d'identitat de la nova societat sense classe regida per un Estat de dret, els rectors del qual seran escollits lliurement per tots els ciutadans —sense distinció de classe, raça, idees o religió— mitjançant el sufragi universal. Una de les conseqüències del canvi de mentalitat que es dona en aquesta època és la racionalització progressiva d'un conjunt de jocs tradicionals i d'altres activitats físiques competitives existents a Anglaterra, que aviat derivaran en unes pràctiques lúdiques racionalitzades (és a dir, organitzades per uns ens específics que estructurin l'activitat sota un estricte codi reglamentari regulant la competició física), sent designades com a esport.

L'esport s'ha convertit en una activitat humana tan significativa en la modernitat com ho puguin ser les revolucions, el proletariat, els sindicats, les utopies ideològiques igualitàries (liberal-democràtica, anarquista, socialista, comunista, etc.), la tecnologia moderna que emana de la ciència o el progrés il·limitat (que és un ideal del segle XIX i que, en l'actualitat, resulta incongruent a les portes del segle XXI). L'esport i la modernitat estan íntimament units, ja que l'un forma part de l'altre i a l'inrevés, l'esport és el testimoni irrefutable —molt ric en imatges— de l'esperit de la modernitat.

Els grans canvis que ha sofert la humanitat tenen la seva causa més immediata en les transformacions tecnològiques, l'era industrial que inicia el seu curs, precisament a Anglaterra amb increïbles avenços tècnics (principalment el descobriment de la màquina de vapor i les fonts d'energia que van substituir el vapor: petroli i electricitat, d'aquí han nascut tots els invents que han consolidat la comoditat i el plaer de les grans burgesies del nostre segle), va suposar l'adveniment d'una nova classe social: el proletariat(2), i el domini socioeconòmic de la burgesia. Els primers van protagonitzar una llarga lluita social-sindical el resultat final de la qual serà l'obtenció d'una digna consideració laboral-social del temps d'oci, fins aleshores patrimoni de les classes dirigents. La burgesia prendrà el poder polític, dirigirà el nou Estat de dret i fomentará l'esport, el qual es constituirà, segons Louis Althusser, com un aparell ideològic de l'Estat burgès(3).

L'esport, nascut a la societat anglosaxona, ha sabut superar les limitacions d'aquell particularisme cultural i s'ha fet universal. Aviat aconseguí emancipar-se de les seves connotacions socio-culturals, aristocràtiques originals per una banda i popular per l'altra, conquerint segments socials més amplis(4). Aquest fenomen so-

A Iraq, la pregària religiosa aconsegueix interrompre un partit de futbol. En alguns territoris encara subsisteix un fort pols entre la religió tradicional i la religió laica del segle XX: l'esport.

Foto: Revista Colors

cial universal no ha tingut cap problema per fugir del control directe que les ideologies dominants del segle XX: el liberalisme, el nacional-socialisme, el feixisme, la socialdemocràcia o els comunismes dels països de l'est d'Europa han intentat exercir sobre l'esport per uniformar-lo i doblegar-lo als seus interessos polítics, tot i que se n'han servit per obtenir beneficis respectius.

En l'ordre intel·lectual, malgrat l'enorme contradicció que ha suposat que durant les dècades centrals del nostre segle la intel·lectualitat més brillant de la nostra època no se n'hagi ocupat directament per considerar-lo un tema menor, l'esport ha vençut contundentment totes les teories que s'hi oposaven i ha superat els límits reductius d'una possible definició, tot i que aquesta ha resultat una tasca impossible. Alguns autors, com ara Pierre de Coubertin, propugnen la restauració dels Jocs Olímpics (el 1892), on l'esport seria el substitut de l'antic agon grec(5); Jean Giraudoux(6) ha vist l'esport com una pràctica que gira al voltant de l'autoconservació de l'espècie humana; Marcel Mauss (1934) ha considerat

l'esport com un fet social total(7); Louis Althusser un aparell ideològic de l'Estat; Jose M. Cagigal distingeix entre l'esport espectacle i l'esport pràctica i considera que ambdós es complementen sent necessaris per a l'home modern(8); Laurence Kitchin ha arribat fins i tot a suggerir que un esport, el futbol, és l'únic idioma mundial a part de la ciència(9); Norbert Elias opina que l'esport és una clara manifestació representativa de les societats contemporànies, el qual es constitueix en un element fonamental del seu procés de civilització(10); Pierre Bourdieu estudia amb rigor el problema de la motivació i l'elecció de les pràctiques esportives(11).

Altres autors tenen una visió pessimista de l'esport, com ara Johan Huizinga, i consideren que la gènesi i el desenvolupament de la cultura posseeix un caràcter lúdic i l'esport en perdre el seu sentit lúdic no crea cultura(12). Per a G.P. Stone, "l'exhibició" del joc esportiu portada a terme per satisfer els espectadors destrueix la naturalesa lúdica de l'esport(13). Jürguen Habermas i Bero Rigauer han establert, des de la

perspectiva marxista, que en l'esport es dona una rèplica del treball i serveix per a l'adaptació a la societat industrial, tot i que Rigauer limita la tesi anterior a l'esport de rendiment(14). En la mateixa òrbita ideològica però amb un altre enfocament, Jean Marie Brôm considera que l'esport és el reflex del sistema capitalista industrial, la seva principal funció és la integració de l'individu en aquesta societat i garantir el domini de la classe burgesa(15).

En l'època industrial l'esport encaixa perfectament amb la ciència, la tècnica i el rècord, convertint-se en un element social que produeix i acompanya el pensament col·lectiu. És a dir, l'esport forma part important de la cultura de la modernitat i es constitueix en un dels seus elements més genuïns. Els eixos fonamentals del món liberal: el sufragi universal, l'Estat de dret i el progrés han trobat en l'espectacle esportiu la seva projecció ideològica més sòlida, així com la seva plena difusió a través de l'esport pràctica(16). Per als esportistes del primer esport aquest és un treball, per als segons, l'esport és un valor. En el sistema esportiu aquests darrers són els efectes de l'esport i no la causa.

Tot seguint Louis Althusser, l'esport és un aparell ideològic les idees del qual, projectades i difoses per l'esport espectacle, són reinscrites en les pràctiques competitives espontànies i voluntàries: l'esport pràctica. Creiem, igual que Yves Vargas(17), que l'esport pràctica no s'ha d'oposar com a alternativa a l'esport espectacle, aquell es desenvoluparà mentre es mantingui l'esport espectacle i aquest durarà mentre subsisteixi la societat liberal.

L'esport de la modernitat és essencialment un espectacle que consisteix en un conflicte no cruent en el qual els esportistes actius (que són professionals) i els esportistes passius (espectadors) comparteixen una intensa emoció esportiva producte del dramatisme generat pel joc i les seves cir-

cumstàncies (la qual cosa no està allunyada de la sensibilitat religiosa primitiva). El combat lúdic, que està estrictament codificat per regles i controlat per jutges, conclou amb la designació d'un vencedor (aleatori entre els diversos participants que lluiten, des d'un pla d'igualtat teòric però no real, per la victòria) el triomf del qual és formulat per superioritat quantitativa (punts, quilos, segons, metes, gols...), el qual s'obté mitjançant el desenvolupament màxim de les capacitats musculars actives.

En l'esport hi ha, igual que en les civilitzacions primitives, els mites i les llegendes als quals s'afegeix la dada estadística i el rècord que són els símbols de l'era modernista. Els clubs esportius i les federacions constitueixen les organitzacions bàsiques i genuïnes del fabulós entrellat planetari de l'esport, institucions que són dirigides pels notables de la societat modernista. Als estadis i les pistes esportives es produeix contínuament una insòlita convivència entre els diversos estaments socio-econòmics de la societat que participen de l'espectacle esportiu, cada grup social ocupa el seu lloc en l'estadi en funció de la seva posició econòmica (laterals, gols, tribuna inferior, tribuna superior, llotja d'autoritats) i tots junts animen, pateixen, guanyen o perden amb l'equip esportiu que representa al club, la ciutat, al país o un col·lectiu social determinat. L'espectador esportiu no és un consumidor d'espectacles a diferència d'un melòman, un cinèfil o d'un visitant d'un museu, ell forma part de l'espectacle, no sol anar només a l'estadi sinó que va amb un grup de gent, sovint, amb objectes festius i identificadors i vestits especialment per a l'ocasió.

L'esport és una activitat que té un aspecte plàstic i coreogràfic, en els espectacles esportius es pot contemplar una agradable combinació d'actituds, moviments col·lectius, formes i colors que proporcionen indubtablement un efecte estètic agradable, i per tant

bell, però és la tragèdia que emana del conflicte esportiu, la qual cosa constitueix la categoria estètica essencial de l'esport. Els protagonistes, éssers finits en la finitud d'un camp de joc, pretenen imposar la seva voluntat infinita en una contradicció inevitable de desitjos, sorgeix la violència, una violència ritual que respecta la regla del joc. La mort és simbòlica, l'aniquil·lació d'un dels participants és inevitable, però el vençut realment no es mor, la vida li ha estat realment restituïda perquè pugui oferir-la en una competició ulterior, l'esport és una tragicomèdia que es presenta en un ambient catàrtic.

La tragèdia esportiva no es confon amb la tragèdia teatral, on invariablement es donarà el mateix resultat; en l'esport, el jugador i l'equip creen el seu propi text i el públic espera a cada moment una nova iniciativa, la idea de llibertat substitueix la idea de destí(18). Fatalment algú ha de morir però no és fatal que algú tingui més possibilitats que l'altre. Pel fet de transcórrer en el temps, les competicions esportives organitzades i gestionades per tota una burocràcia esportiva constitueixen les epopeies de l'esport, el rècord, l'heroi, la fita s'amplien i se celebren per mitjà de la literatura i la premsa (el lirisme prolonga l'epopeia)(19). Per aquesta via l'esport desborda la seva pròpia institució, transformant-se en poesia; aquí s'assoleix el punt més elevat de l'estètica de l'espectacle esportiu.

La institució esportiva neix del desenvolupament i de la sistematització de la tragèdia. La necessitat de prodigar els conflictes esportius que generen emoció, imaginació i incertesa condueix obligatòriament a l'organització de diversos sistemes de competició: lligues, tornejos, copes, campionats o sistemes de *play-off* per tal d'assolir atractives tragèdies esportives que en el transcurs del seu desenvolupament es converteixin en autèntiques epopeies de l'esport: el

Tour de França, el torneig de les Cinc Nacions de rugbi, el Campionat Mundial de Futbol, el *play-off* final de l'NBA, les competicions de gimnàstica, atletisme, natació... als Jocs Olímpics o el títol mundial dels pesos pesants de boxa, per anomenar algunes de les més afamades tragèdies esportives.

Tanmateix, la relació que manté l'esportista amb la bellesa corporal és complexa i sorprenent, ell no desitja referir-se al seu narcís visible, fins i tot no li preocupen excessivament la dismetria del seu cos o les desproporcions manifestes que s'adverteixen en aquest per l'excessiva especialització esportiva. Prefereix referir-se al seu cos amb "estar en forma", "sentir-se a punt" o esmentar els riscos de l'ascetisme esportiva en l'entrenament i, fins i tot, parlar entusiasmat dels seus esforços i sofriments esportius en el camp de batalla. L'esport busca el rendiment pel rendiment i cap a aquesta fi s'encaminen els models corporals dels esportistes. L'esportista professional és un treballador improductiu que tanmateix gaudeix de l'admiració del proletari que l'idolatra i el pren com a model. L'esportista és un aval del treballador, no un rival. La lògica mercantil, sempre atenta als valors i circumstàncies de la vida quotidiana, escull amb particular freqüència els mites i les llegendes esportives per promocionar els productes més variats.

La crisi de la modernitat i l'adveniment de la postmodernitat

En les darreres dècades assistim al que es coneix com a crisi de la modernitat, és a dir, a la crisi de la utopia racionalista (on el futur no es preveu, sinó que el construeix l'home amb la vista posada en l'horitzó de la utopia a assolir), la crisi de l'esperit revolucionari, expressió conjunta de la decadència de la "raó pura" i el fi del progrés sense límits(20). El trenca-

ment de la modernitat ha conduït a la fi de la societat industrial i l'establiment d'una nova era: la postmodernitat. La crisi de la societat industrial ens condueix a l'adveniment de la societat postindustrial, principal manifestació de la societat postmoderna. En aquest context de crisi, els valors més genuïns de la modernitat, com l'esport, també es debaten entre la necessària transformació o l'emprendre la forçosa decadència del seu regnat. En realitat el que ha provocat la crisi no són els principis de la modernitat: llibertat, racionalitat, igualtat, democràcia, justícia o responsabilitat, sinó el que la modernitat ha generat: la societat industrial, que ha conduït a un anivellament de tots els homes mesurats pel mateix raser i reduïts per un nombre comptable. En aquesta direcció el que va començar sent universalitat de la raó il·lustrada que es va anar convertint cada vegada més en raó instrumental. La raó il·lustrada imposava un model universal de raó, avui s'ha d'implantar una raó múltiple i plural: estem davant el repte de pensar i actuar de forma plural i diferenciadora. En aquest ordre de coses l'esport, triomfant i omnipresent en la modernitat, ha deixat de ser una activitat única i imprescindible de l'univers de pràctiques corporals lúdiques en el temps d'oci de la postmodernitat.

La societat postindustrial és una societat de serveis, on el coneixement simbòlic ha substituït la producció de béns i el treball manual, una societat amb ordinadors i computadors que imposen una intensa activitat mental. La nova tecnologia de la informació ha transformat el món laboral i el món de la producció ha quedat desplaçat pel món del consum. L'oci s'ha convertit en la gran realitat social d'aquesta nova era i també en el gran problema, ja que hi convergeixen dues tendències irreversibles que es retroalimenten: l'atur i l'increment incessant de les classes passives. Ens enfrontem al que el filòsof i historia-

dor alemany Karl Jaspers denominava "temps-eix"(21), per designar els períodes històrics de grans canvis i transformacions profundes.

La teoria del progrés sense límits (heretada dels plantejaments il·lustrats del segle XVIII) de la mà de la ciència, la qual ha deixat de ser el paradigma epistemològic de la nostra època, ens ha portat massa lluny, la mateixa natura ha començat a rebel·lar-se. El procés de planetarització en el qual estem immersos a causa de la implantació massiva de les telecomunicacions ha propiciat la realitat de la "vila global" que proclamà el canadenc Marshall McLuhan. La recuperació del present va ser una revolució important per a l'home postmodern (pel passat l'home estava excessivament vinculat a la tradició i pel futur l'home ha buscat utopies que corregissin els abusos d'una societat injusta). La crisi de l'Estat del benestar i la liquidació de la dicotomia capitalisme/comunisme ens aboca a un món nou amb el triomf del primer i el ressorgiment actual dels fonamentalismes religiosos i els nacionalismes radicals(22).

S'imposa la cultura de la pau, en contraposició a la cultura de la guerra, imperant en el planeta fins a la resolució de la guerra freda. S'adverteix un gir en la civilització amb l'aparició de "l'home privat" i, després d'un procés irrefrenable de recerca de la igualtat, la dona exigirà la seva diferència amb l'home i el seu desig de prendre el poder. Ens trobem davant una nova era que suposa alhora una nova civilització, no ens trobem només davant un nou segle sinó davant un canvi de mil·lenni, és un nou "temps-eix" o mutació històrica(23) que s'ha anomenat provisionalment postmodernitat(24).

L'aparició del consum de masses, primer als EUA a la dècada dels vint i després a la resta de països econòmicament avançats, va produir amb el temps una gran revolució cultural en les societats modernes: va convertir

El sumo és una lluita tradicional japonesa, d'origen rural, que sofreix un fort procés d'esportivització.
Foto: Sumo. R. Agasanz. Fotosport.

l'hedonisme que fins aleshores havia estat patrimoni de les classes privilegiades en un comportament general en la vida quotidiana. Les societats desenvolupades es mouen al voltant del culte al consum, al temps lliure i al plaer, l'ascetisme laboral del ciutadà per aconseguir la seva redempció en la terra que va generar l'ètica protestant i fou un dels fonaments del creixement econòmic de la modernitat, va ser destruïda pel mateix capitalisme a través de la invenció del crèdit(25). L'hedonisme es va con-

vertir, d'aquesta manera, en el pilar bàsic de la cultura moderna. La societat, segons Lipovetsky(26), en l'actualitat no té un caràcter uniforme, està dividida en tres ordres diferents: 1. el tecno-econòmic o estructura social, el qual està regit per la racionalitat funcional (l'eficàcia, els mèrits, la utilitat i productivitat), 2. l'ordre polític i la justícia social, que està regit per la igualtat (igualtat davant la llei, igualtat de mitjans, igualtat de resultats, sufragi universal); 3. l'ordre cultural, que està regit pel comportament

plaent: l'hedonisme. Des de fa molt de temps es produeix una profunda contradicció que cada vegada es fa més gran entre els tres ordres basats en lògiques que s'oposen: eficàcia, igualtat i hedonisme, en particular l'antinomia entre l'ordre tecno-econòmic i la cultura hedonista de la individualització i expansió de l'ego personal(27).

En conseqüència, la cultura del consum ens ha conduït a un individualisme hedonista, narcisista i egoista; és el nou esperit postmodernista que més que una ètica és una estètica. L'*ethos* consumista ha promogut la democratització de l'hedonisme, que en realitat és el triomf de l'antimoral i de l'antiinstitucionalisme(28). Els joves desencantats per les mancances i els excessos del món actual es refugien en l'individualisme i en les experiències immediates: la sexualitat, el ball, la droga i els esports; molts consideren l'individualisme com una autodefensa contra les estructures i sistemes tan complexos com incontrolables, que s'escapen al nostre control mental(29).

En l'era postmoderna no hi ha cosmovisions totalitzants, la societat està abocada cap a la secularització, la pluralitat i l'opcionalitat amb trets evidents de subjectivisme. Aquí tot s'hi val, ningú no té dret a imposar les seves creences i valoracions. La postmodernitat, en suma, és testimoni de la crisi de valors i actituds religioses(39).

La crisi de valors de la modernitat es concreta en la pèrdua de confiança en la raó, en la negació dels fonaments ontològics i en la incredulitat de la gran història que ha legitimat projectes socials, polítics, econòmics i culturals. Tot això ens condueix a un relativisme i a un subjectivisme que afecta tots els àmbits de l'individu. Res no és absolut, tot val o és possible que valgui, això suposa un canvi tan radical que els valors que sorgeixen en la postmodernitat se situen en les antípodes dels valors de la mo-

dernitat i aquells parteixen de tres nuclis fonamentals: relativisme (ser, raó i valor); present (momentani, quotidià); esteticisme (individualisme hedonista/narcisista)(31).

L'ordre cultural de l'era postmoderna en les societats postindustrials es basa en la lògica de l'individualisme hedonista narcisista. Aquesta cultura, que se l'ha denominat cultura del buit, cultura *light*, cultura del pluralisme, cultura de la banalitat, de l'emancipació o de la personalització..., s'ha obert al relativisme cultural, afirmant el quotidià, l'immediat i l'estètic i oposant-se a la cultura del veritable de l'era anterior(32).

Dins el corrent general del postmodernisme, sorgeixen diferents postmodernismes: el postmodernisme de resistència, el de reacció, el neoconservador o l'anarquista, tanmateix tots ells presenten en comú els trets identificadors següents d'aquesta nova era(33).

- Actituds eclèctiques: gran capacitat per a la síntesi.
- Ruptura amb els mites dels grans valors de la modernitat.
- Ruptura estètica amb la modernitat.
- Nova estètica que combina la tradició amb el que és nou.
- Pluralisme de cultures.
- Predomini de la incertesa en els modus de vida.
- Coexistència pacífica d'estils, compatibilitat entre el que és nou, local i internacional.
- Concepte de retroprogrés, és a dir, anar simultàniament al que és nou i al que és antic, tendir vers la complexitat i vers l'origen.
- Emergència de valors femenins.
- Es constata un procés d'hiperindividualització nou al llarg de la història de l'home.
- La informació gaudeix d'una importància vital.
- S'esté la nova consciència basada en els paradigmes de l'ecologia i la informació i ambientada en una so-

cietat flexible, cordial i amb bon sentit de l'humor.

- Apareix la *new age* i el nou home: l'individu postmodern accepta la complexitat i la incertesa, creu en l'autoorganització i en la utilització creativa de l'atzar i el desordre.

El model educatiu que es genera basat en els valors i la cultura de la postmodernitat està fonamentat en el relativisme, el valor del present i en l'individu hedonista-narcisista. Aquests fonaments deixen a l'educació postmoderna una funció incompleta i parcial, tal com va ser en el seu moment l'educació a la modernitat, tot i que en sentit contrari. Segons el professor Enrique Gervilla, la verdadera educació en aquest període històric ha de consistir en el següent:

"Una educació integral, justament per ser integral ha de saber conjugar la modernitat i la postmodernitat, relacionant l'esforç i el plaer, l'ètica i l'estètica, el present amb el passat i el futur, la festa i el treball, el sexe i l'amor, la quotidianitat amb la permanència... En definitiva, assolir el màxim desenvolupament amb les mínimes limitacions socials"(34).

El cos, la nova cultura corporal i les activitats físiques i esportives de l'època postmoderna

En qualsevol col·lectiu humà, l'ordre tecno-econòmic, en gran mesura determinat per la ciència, proporciona a la societat unes condicions materials que fan de l'entorn un medi habitable; l'ordre sòcio-polític aconsegueix que les relacions entre els membres d'una comunitat siguin pacífiques i acceptades per la majoria dels seus membres; l'ordre cultural(35) ha de crear una unitat de coneixements i valors, vàlids i comprensibles per a l'home, que li suposen una unitat vital, un recolzament moral i un arrelament personal en la seva marxa per la

vida. La cultura corporal forma part del procés d'ajustament cultural que es produeix entre el món material i el seu sistema social. Cada societat en cada època té la seva pròpia cultura corporal que fluctuarà en funció dels paràmetres ideològics, tecno-econòmics, socials i, evidentment, culturals. La idea de cos i tractament del cos, els usos, els hàbits i els costums, els moviments que suscita, les pràctiques corporals i les activitats físiques recreatives que apareixen en aquest període s'inscriuen en la mentalitat de l'època(36).

En una societat en la qual predomina l'aparença sobre l'ésser, el culte al cos ocupa un lloc privilegiat. El cos en la modernitat era un cos ascètic i energètic (productor de treball) que incidia fonamentalment en el narcís invisible. Actualment, és un cos hedonista, estètic i informacional (que rep i emet informació) que incideix bàsicament en el narcís visible. El cos està hipervalorat en l'era postmoderna, s'ha produït una inversió narcisista del cos visible directament a través de múltiples pràctiques que combaten principalment l'excés de pes, les arrugues i les esquerdes produïdes pel pas del temps i la caiguda a causa de la força de la gravetat (és el que el professor Julián Miranda ha denominat en un to desenfadat i didàctic la lluita contra les tres "ges"*: greix, clivelles i gravetat. El cos o soma és un component vital en la societat postindustrial, ja que és un element que permet fruir, és expressió de bellesa, facilita la relació social i, a més, proporciona un estatus determinat(37).

A la nostra societat convergeixen quatre lògiques(38): la lògica de l'Estat, la lògica científica, la lògica mercantil i la lògica filantròpica.

1. La lògica de l'Estat cerca l'estalvi sanitari que proporciona l'Estat del benestar als ciutadans, promou millors hàbits de vida, menys accidents i una millora de la qualitat de vida

* Només té sentit a l'original castellà ("grasa, grietas y gravedad")

(canvis perdurables, uneix el *logos* amb el *mithos*). És intimidatòria i autoritària (tot i que també utilitza l'estil humorístic i suggerent de la postmodernitat).

2. La lògica científica es basa en el *logos*, cerca la veritat científica i es basa en el coneixement objectiu de la realitat. És rigorosa i racional. La decantació pràctica de la ciència és el que coneixem per tecnologia, aquesta es troba en apogeu creixent i, malgrat tot, la mare ciència és molt qüestionada en l'actualitat, sobretot la ciència de modernitat que vindica el concepte kantianista de la raó universal.

3. La lògica mercantil es basa en l'imaginari, la fantasia i el *mithos*, propugna canvis immediats, visibles i assolibles. Es dedica, en l'àmbit de la cultura corporal, a la venda i el negoci de roba esportiva, productes dietètics, vídeos, instruments tècnics, màquines, calçat, gimnasos, vacances, turisme... És creativa i adaptable als canvis.

4. La lògica filantròpica es basa en una millor concepció de món i home, que tenen una consciència universal i proposa grans canvis. És humanitària i altruista.

A la societat postindustrial l'ús social del cos no fa sinó reflectir els valors i la saviesa de la cultura postmoderna, el cos suposa, precisament, un autèntic encreuament de camins de totes les tendències que predominen en aquest període. És un ancoratge existencial, vers el qual convergeixen les quatre lògiques, aquí rau la seva enorme valoració actual que ha derivat en un autèntic culte al cos.

A la societat urbana d'aquesta època es defineixen clares tendències vers la democratització i el pluralisme, el cos presenta, alhora, una configuració plural i oberta. El soma ja no se sotmet als grans poders de la societat tradicional: església, Estat jeràrquic absolut, sinó que es relaciona amb les quatre lògiques que hem mostrat i que regeixen la societat actual. Per consegüent el que és corporal és un produc-

te de consum per a la lògica mercantil; és un medi útil per pal·liar les enormes despeses ocasionades per les malalties de la civilització i els mals hàbits de la vida per a la lògica sanitària o estatal (sedentarisme, alcoholisme, drogaddicció, tabaquisme, sida...). I suposa, a més a més, un ancoratge existencial, remei per a la inseguretat i l'angoixa humana per a la lògica filantròpica; un vehicle de múltiples experiències facilitades per l'ús creixent de la tecnologia, segons la lògica científica(39).

En el naixement de la societat postmoderna tenen un paper determinant els mitjans de comunicació, els mass media converteixen aquesta societat en un entorn més complex i fins i tot més caòtic, i és precisament en aquest relatiu "caos" on resideixen les esperances individuals d'emancipació per les enormes possibilitats d'opció que genera(40). En aquest període es dona la paradoxa que els medis de comunicació social han difós l'esport per tots els racons del planeta, sent el fenomen social més important d'aquesta centúria i la cultura esportiva s'ha introduït en tots els sectors de la vida quotidiana de la majoria dels pobles de la terra. Malgrat la seva projecció recreativa, l'esport pràctica ha deixat de ser pràcticament, en l'era postmoderna, l'omnimoda oferta que va representar durant aquest segle per ser una opció més entre altres que van emergint amb força en el creixent espai de les activitats físiques recreatives(41).

Als països econòmicament avançats, les pràctiques corporals recreatives, alternatives a l'esport modern, prenen formes noves, en funció de la seva naturalesa, del procés de gestació desenvolupat i de l'existència de motivacions diferents. Aquestes pràctiques postmodernes les podem agrupar mitjançant una primera aproximació, en vuit apartats:

1. Pràctiques que procedeixen de la invenció de formes alternatives extremes de la pràctica dels esports de la

modernitat, com ara l'esquí alpí, de les ramificacions del qual sorgeixen el monoesquí, l'*snowboard* o l'esquí acrobàtic(42).

2. Pràctiques que sorgeixen de la transformació i l'ajust de pràctiques antigues al gust d'avui com l'aeròbic, la musculació, el *gim-jazz*, la gimnàstica voluntària o de manteniment, el *jooging*, etc.

3. Pràctiques lliscants de sensació i risc que neixen en l'era postmoderna sota el paradigma ecològic i la col·laboració de la tecnologia: els neosports que es desenvolupen en els tres plans possibles terra, aigua i aire. Corresponen a les pràctiques que hem anomenat activitats físiques d'aventura en la natura (AFAN)(43).

4. Pràctiques autòctones que han experimentat un gran auge, mitjançant un procés de retroprogrés(44), els vells jocs populars (bitlles i castellers a Catalunya, *xave* a Galícia, tir de fona a les Illes Balears), les festes populars de tradició (moros i cristians, *encierros* de San Fermín, toros i vaquetes populars) i els esports tradicionals (esports rurals bascos, pilota valenciana, lluita canària...) el primer grup de pràctiques i el tercer són decantats cap a l'esportivització.

5. Els grans jocs viscuts que es fonamenten en els jocs de rol (com ara el *paintball* que és un joc bèl·lic on s'aprèn a matar amb bales de tinta)(45).

6. Pràctiques *fit* obertes a tothom, sobretot a la població jove i adulta, que sorgeixen en l'era postmoderna com un moviment contra el sedentarisme, les malalties de la civilització moderna i el desig de sentir-se bé "a punt": el *physical fitness*, el que importa és estar en forma.

7. Pràctiques d'interiorització que procedeixen de la psicologia humanista (moviment potencial humà) que agrupa les activitats físiques mil·lenàries d'origen oriental i altres de creació molt recent. Se centra en el cos que no només rep les mirades i els judicis dels altres, sinó que vindi-

ca el cos "viscut i sentit", busca la naturalesa profunda de l'ésser humà (ioga, *tai-chi*, relaxació, meditació, bioenergètica, eutonia, massatge, etc.). Aquestes pràctiques evolucionen al marge del sistema esportiu com una alternativa diferenciadora i, a més, són crítiques amb l'esport.

8. Pràctiques per a la tercera edat, adaptades a la seva realitat corporal i existencial. En l'actualitat, s'està construint un univers d'activitats corporals per a aquest sector social emergent, pel seu nombre i la influència socio-econòmica en l'Estat del benestar, que contribueix a millorar la qualitat de vida d'aquest col·lectiu i ajuda a evitar-ne la marginalitat social.

Nous temps, nous costums, nous usos, nous hàbits, noves demandes i noves ofertes: els vells jocs i altres ofertes lúdiques i higièniques disputen amb èxit a l'esport pràctica la primàcia d'aquest importat àmbit de l'oci actiu. Hom anomena esport a quasi tot, tanmateix, com veurem més endavant, entre aquestes pràctiques emergents i l'esport hi ha diferències estructurals, motivacionals i de finalitat que els diferencien clarament. Malgrat tot, moltes d'aquestes pràctiques passen per un fort procés d'influència esportiva (en funció del lideratge social i simbòlic que exerceix l'esport en la nostra societat) que hem anomenat, seguint Norbert Elias, procés d'esportivització.

Un intent de posar ordre: cap a una classificació de l'esport i les pràctiques corporals alternatives en la societat postindustrial

L'home postindustrial té davant seu un "caos" de pràctiques corporals, algunes de les quals, les més noves, neixen amb un clar caire postmodern, creades i desenvolupades per a la nova època; altres pràctiques anteriors s'han adaptat i ajustat perfectament als requisits de la nova societat

Els grans jocs viscuts han irromput amb força en la nostra societat. El "paintball" s'ha convertit en un joc bèl·lic molt popular a tota Europa i als EUA amb les seves pistoles que disparen bales de tinta o pintura.

Foto: Revista Colors.

postindustrial sense perdre la pròpia identitat. Finalment, l'esport arriba a la postmodernitat com un enorme gegant triomfant, professionalitzat(46) i reticent davant els nous canvis, segur del seu poder en una societat esportivitzada. Malgrat tot, l'esport praxi, que està qüestionat per les generacions d'aquesta nova era, continua el seu camí arrollador acompanyat de moltes opcions no esportives, encara que s'adverteix tant en l'esport espectacle com en l'esport pràctica, un procés de transformació interna per ajustar-se als temps postmoderns(47).

En síntesi, els canvis que es produeixen en l'esport praxi per tal d'ajustar-se als nous reptes de la societat postindustrial es poden concretar en els punts següents:

1. S'observa una clara tendència en l'increment de llicències i practicants cap als esports individuals.
2. Es creen noves modalitats "esportives" basades en un esport determinat, les pràctiques de les quals s'escapen a la dinàmica competitiva i al caràcter eminentment esportiu (el voleibol genera el volei-platja, de l'esquí alpí sorgeixen fora de pistes, el monosquí, l'*snow-board* o l'esquí acrobàtic. I

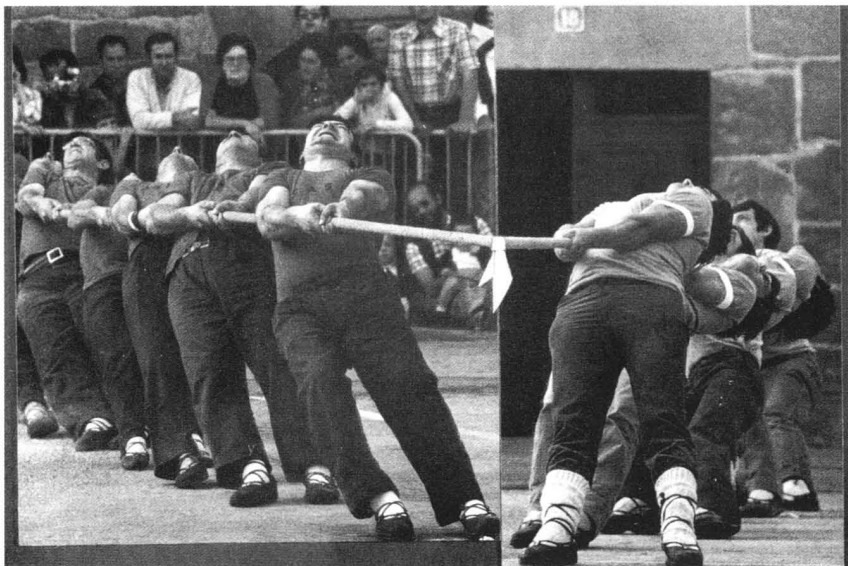
així, amb altres modalitats esportives).

3. L'esport de la present dècada està organitzat i regit per una economia de serveis, igual que es dona en l'esport espectacle, l'oci i la cultura en general. El sector econòmic, i el mercantilisme en particular, s'ha convertit en el generador dels canvis produïts en l'univers de l'esport, relegant al passat el model construït al voltant del sistema de valors(48).

4. S'observen importants oscil·lacions en l'elecció esportiva dels practicants en funció de l'aparició de "modes" que vénen generades pel desenvolupament d'un gran esdeveniment esportiu (campionats del món, Jocs Olímpics, etc.) o per l'èxit esportiu d'equips o figures populars. Augmenta el nivell de volatilitat esportiva, sobretot, entre els més joves.

5. Hi ha una clara tendència cap a la recerca del plaer i la satisfacció en l'esport, en detriment del treball, la preparació i, en suma, del rendiment planificat.

6. Es dibuixa una tendència cap a l'eliminació, tant com sigui possible, de l'entrenament, la jerarquia esportiva i la planificació col·lectiva. Es bus-

Entre els esports tradicionals a Espanya, els bascos són els que tenen un més fort arrelament popular, i estan arrelats perfectament amb les tradicions marinera i rural del poble basc. Es tracta d'alçar la feina quotidiana, de la mar o del camp, a la categoria de competició, amb acceptació d'apostes. Avui dia els participants es preparen específicament i les competicions estan regides per federacions genuïnes. Els esports principals d'aquesta mena són: "Aizcolaris" (talla de troncs), "Arijasoketa" (aixecament de pedres), "Aaritalka" (lluïta de moltons), "Sega apustua (segalaris)" (talla d'herba), "Korrikolaris" (corredors), "Palaukaris" (llançadors de perpals), "Idi demo" (arrosseigament de pedres), "Soka-tira" (tir de soga), "Txingas" (transportadors de pesos amb ambdues mans). Entre els esports sortits del treball de la mar destaca les regates de "traineras".

Foto: Sokafira I. Pedro A. Cruz. Espanya. Fotosport 78.

ca directament la competició sense passar per l'ascens de la preparació. Es vol jugar segur el partit o la competició del dia i no es pensa en el demà, els mateixos partits serveixen de preparació per a les confrontacions següents.

7. Es produeix un considerable augment de competicions *light* (lligues d'empreses, lligues recreatives, partits amistosos concertats o entre amics) on la composició dels equips és, des del punt de vista del nivell esportiu, molt heterogènia ja que el criteri de selecció és l'amistat, el parentiu, la relació veïnal o el tracte professional.

8. Malgrat el creixement sostingut del nombre de llicències esportives, pel major nombre de persones implicades en l'àmbit de la cultura corporal, aquest és arrabassat per un nombre superior de practicants d'un altre tipus de pràctiques no esportives(49).

9. Es confirma la tendència en el creixement del nombre d'esports practicats per cada ciutadà, es va de l'esport únic a la pràctica esportiva plural.

10. Augmenta el nombre de practicants esportius que alternen la pràctica esportiva amb altres activitats lúdiques, higièniques o estètiques no esportives: musculació, aeròbic, activitats físiques d'aventura en la natura, grans jocs vivenciats...

Malgrat les transformacions que està patint l'esport, pel seu ajustament forçat als canvis profunds que estan esdevenint en la societat postindustrial en general i en l'individu consumista en particular, l'esport en l'actualitat continua sent una oferta en l'oci actiu que pertany al model ascètic(50). L'esport està basat en l'esforç, el treball i la producció, és a dir, en el rendiment, d'aquí el seu nom: esport rendiment. En una societat que

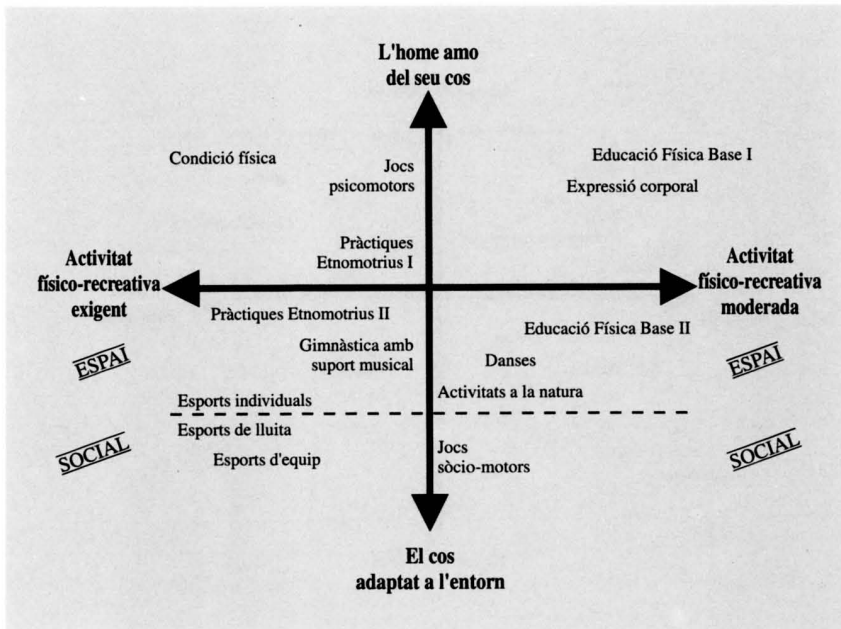
pertany a un model ideològic que podríem anomenar capitalisme avançat, on prima el consumisme hedonista, la hiperindividualització i l'opció quotidiana del present que, sovint deriva en un epicureisme incontrolat, l'esport es troba amenaçat per greus contradiccions.

Per tal d'ordenar aquest nombre creixent de pràctiques que s'estan desenvolupant en la societat postindustrial, establirem dues classificacions. En la primera, que anomenarem "àmbits d'actuació", agruparem les pràctiques corporals lúdiques i educatives en funció de les àrees professionals establertes i dels sectors socials implicats. En la segona proposarem una classificació per models, basada en la dimensió corpòrio-emocional predominant.

1. Àmbits d'actuació:

- Activitats físiques en la infantesa.
- Educació física escolar.
- Esport rendiment (practicants).
- Higiènic-estètic.
- Festiu-recreatiu.
- Tercera edat.
- Activitats físiques per a grups especials (rehabilitació motriu, deficients psíquics, discapacitats, etc.).

En aquest treball ens ocuparem dels àmbits d'actuació següents: educació física escolar, esport de rendiment (practicants), higiènic-estètic i festiu-recreatiu; el primer àmbit pertany al sector acadèmic oficial obligatori i els altres tres a les àrees corresponents a l'anomenat oci actiu per a la població jove i adulta. Cada àmbit d'actuació considerat l'abordarem en funció d'una sèrie d'eixos de coordenades, en els eixos d'abscisses i ordenades dels quals situarem els paràmetres d'anàlisi que hem traçat per discernir, comparar i analitzar els diferents grups de pràctiques integrats. En l'àmbit de l'educació física escolar situarem en l'eix d'ordenades (vertical) l'antinòmia: "L'home amo del seu cos" i "El cos adaptat al seu entorn", en aquesta situació distingim-

Gràfic 1. Educació física escolar

rem dues circumstàncies: en relació amb l'entorn físic (l'espai) i en relació amb les altres persones (el social). En l'eix d'abscisses (horitzontal) situem l'antinòmia següent: activitat físico-recreativa exigent i activitat físico-recreativa moderada. Basant-nos en la relació entre aquests quatre pols i amb les dues subàrees considerades al pol d'ordenades inferior, sorgeixen en la part superior dos segments de relació i, en la part inferior, quatre segments. En cada un dels territoris considerats apareixen les pràctiques educatives, que, al nostre entendre, corresponen en relació amb els paràmetres establerts (51). Com podem observar en el gràfic tots els segments resultants agrupen pràctiques pedagògiques, tot i que en el sector corresponent al segment "Activitat físico-recreativa moderada/el cos adaptat al social" s'aprecia una presència dèbil amb una sola pràctica amb tendència, a més, cap a l'altre pol i per tant destaca en aquest sector una certa manca estructural (vegeu gràfic 1). En l'àmbit d'actuació "d'Esport de Rendiment (practicants)" hem consi-

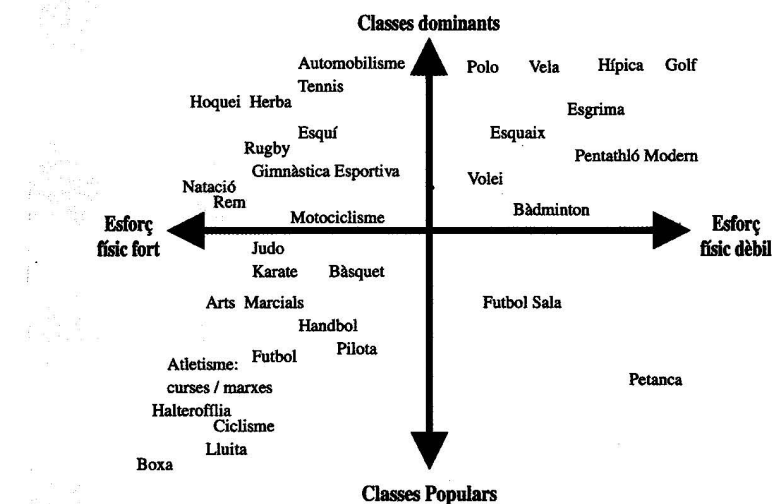
derat les ambivalències següents: en l'eix d'ordenades "Classes dominants" i "Classes populars", i en l'eix d'abscisses "Esforç físic fort" i "Esforç físic feble". Basant-nos en la relació amb aquests elements apareixen quatre quadrants on s'ubiquen els esports desenvolupats en l'univers esportiu en funció del seu ús i consum, és a dir, de la seva pràctica, per part de la població. Cada posició concreta suposa, en el mapa creat, una opció majoritària per un dels sectors socials considerats(52). S'observa al gràfic que hi ha una disparitat de criteris en l'opció de pràctica esportiva entre la classe dominant i la classe popular en relació amb l'esforç exigent, d'aquesta manera observem la poca presència de les pràctiques esportives d'esforç feble entre les classes populars i la nodrida presència en aquest mateix paràmetre entre les classes altes. Per regla general, les pràctiques esportives agressives que requereixen un esforç exigent de caràcter eminentment corporal, són patrimoni de les classes populars, en canvi, les pràctiques esportives de gran esforç que requereixen instal·lacions especials o tecnologia moderna són patrimoni de les classes dominants. En qualsevol cas, la conclusió més clara que s'extreu d'aquest quadre és la manifesta realitat que dins l'univers esportiu hi ha moltes ofertes que s'escolliran en funció del gust social i de la possibilitat de pràctica del practicant. La pràctica d'un esport o un altre determinarà en darrer extrem una distinció social que correspon en suma als desequilibris socials i econòmics existents en la societat i que la suposada igualtat competitiva i la pròpia democratització de l'esport no ha pogut evitar (vegeu gràfic 2).

En "l'àmbit higiènic-estètic" s'han establert les següents antinòmies: per a l'eix vertical s'ha contraposat "l'hedonisme" (tendeixen al plaer) a "l'ascetisme" (tendeixen a l'esforç) i en l'eix horitzontal el "narcís visible" (si els efectes de les pràctiques es materialitzen de manera preferent en l'estructura exterior del cos) al "narcís invisible o no visible" (si pel contrari els efectes incideixen bàsicament en l'estructura somàtica interior). En aquest àmbit es destaquen el nombre de pràctiques dedicades al narcís invisible, tot i que les pràctiques que s'apliquen al narcís visible són les més conegudes i practicades. El moviment del potencial humà (MPU) presenta diversos grups de pràctiques que A. Ancelin i A. Schützenberger (1977) han classificat en tres sectors principals que són les que apareixen al gràfic. Algunes de les activitats que pertanyen al sector que denominen "d'energia corporal" (MPH I), altres les denomina "d'aportació oriental" (MPH II) i són les que posseeixen un caràcter més místic, el tercer grup que distingeixen les designen "d'alliberament corporal" (MPH III) (vegeu gràfic 3).

En "l'àmbit festivo-recreatiu" hem considerat en l'eix vertical la tendència "hedonisme" qual s'oposa a la tendència "ascetisme", en l'horitzontal s'ha utilitzat un mateix paràmetre

de caràcter esportiu “codificació competitiva” al que se li ha oposat un nivell alt, expressat pel signe aritmètic més (+), i un nivell baix, expressat pel signe menys (-). Aquesta correlació de l'eix d'abscisses s'ha escollit en funció de determinar el nivell d'esportivització que posseeixen cadascuna d'aquestes pràctiques, les quals estan molt influenciades per l'esport i, en alguns casos, determinats sectors d'aquelles hi tendeixen clarament. Tot i que, intrínscament parlant, són pràctiques diferents entre si i de diferent naturalesa de la pràctica esportiva, unes sorgeixen en aquesta nova època que hem denominat postmodernitat i les altres s'han recuperat de la memòria cultural lúdica i s'han ajustat amb èxit als nous temps. Potser les pràctiques més genuïnes d'aquesta època, que es constitueixen a l'ombra dels canvis produïts en la postmodernitat, són les activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN), aquestes agrupen un ampli conjunt d'activitats en els tres medis coneguts: aeri, terrestre i aquàtic. Aquestes pràctiques vénen impulsades pel canvi de mentalitat, el paradigma ecològic, el desig d'experimentar emocions plaents de caràcter sensomotriu, l'aplicació tecnològica al món de la recreació i la influència dels mitjans de comunicació social (vegeu gràfic 4).

Com hem vist en els quadres anteriors algunes d'aquestes pràctiques sofreixen un fort procés d'esportivització, és a dir, tendeixen a convergir en l'esport, unes vénen del tronc gimnàstic (l'aeròbic i la gimnàstica-jazz principalment), altres procedeixen igualment dels moviments gimnàstics i de l'àmbit del *fitness* (com ara el culturisme) i, finalment, un altre grup que prové dels jocs tradicionals autòctons que a través d'un procés de retroprogrés tendeixen així mateix vers l'univers esportiu (el joc de bitlles entre altres). Al marge del sistema esportiu emergeixen amb força una sèrie de pràctiques corporals d'interiorització, lliga-

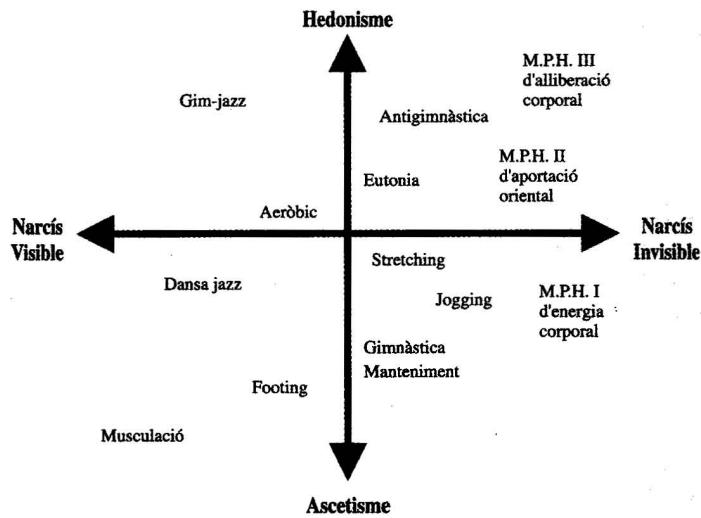
Gràfic 2. Esport rendiment (practicants)

des a les tradicions orientals i als pressupòsits definits per la psicologia humanista que constitueixen un àmbit propi i diferenciat de la resta: el moviment potencial humà (MPH)(53). Aquesta variada miscel·lània de pràctiques corporals que hem agrupat en “àmbits d'actuació” per al seu millor coneixement i clarificació responen a diferents dimensions emocionals, que són aquelles que sol·liciten les diverses demandes de la nostra societat. Mai abans s'havia constituït una oferta tan àmplia i variada de pràctiques: lúdiques, higièniques, estètiques, bèl·liques, tradicionals o competitives posades al servei d'un oci creixent la demanda del qual es mou per un intens corrent consumista. En concordança amb les tendències eclèctiques de l'actualitat, constitueix una característica del practicant el fet d'utilitzar o consumir diferents pràctiques corporals que corresponen a models emocionals diferents. Aquests models corpòrio-emocionals i les pràctiques que els integren constitueixen un dels nuclis més genuïns i representatius de la cultura corporal de la postmodernitat.

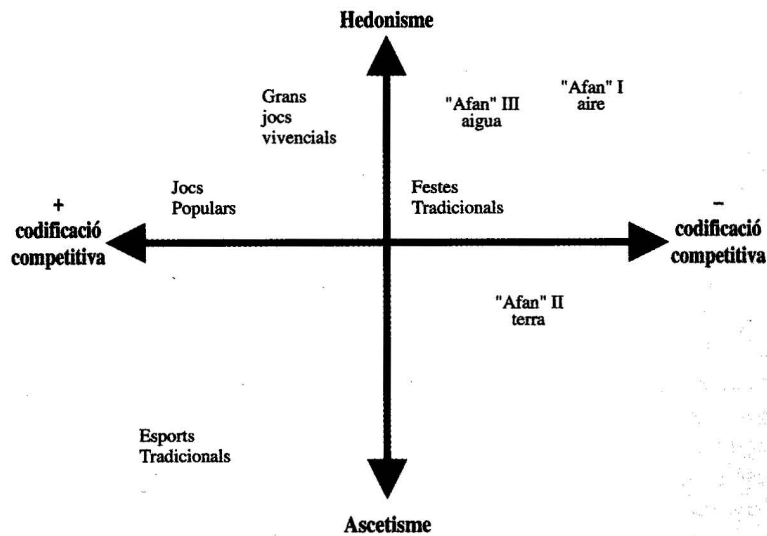
2. Dimensió corpòrio-emocional (predominant):

- Model ascètic (esport de rendiment).
- Model hedonista(54) (activitats físiques d'aventura a la natura).
- Model del narcisisme(55) (algunes incideixen en el narcís visible i altres en el narcís invisible).
- Model etnomotriu(56) (jocs populars, esports tradicionals, festes tradicionals ritualitzades).
- Model místic(57) (pràctiques d'introspecció, de concentració, de relaxació i d'alliberament de tensions).
- Model escènic (grans jocs vivenciats, jocs de rol).

a) *El model corporal ascètic* està fonamentat en el moviment esportiu contemporani originat a Anglaterra i, des de finals del segle XIX, en el moviment olímpic internacional que el va divulgar de manera eficaç per tota l'òrbita de l'esport. El concepte bàsic en el qual es basa l'esport és el rendiment, la pràctica de l'esport promou un cos energètic, basat en l'esforç

Gràfic 3. Àmbit higiènic-estètic

Gràfic 4. Àmbit festiu-recreatiu

constant i planificat, que proporcioni a l'individu la màxima *performance* possible amb l'objectiu d'assolir la victòria. L'esport és un clar reflex de la societat industrial de la modernitat, està regit bàsicament per la lògica es-

portivo-estatal i és la pràctica lúdica corporal més universal de la història de la humanitat. La mateixa pràctica esportiva, sent estructuralment idèntica a tot el món i difosa d'una manera molt omnipresent, ha estat interpreta-

da de manera molt diferent per cada cultura i en els països econòmicament avançats, la lliure opció dins de l'univers esportiu ha estat un distintiu de classe i un hàbit social diferent en raó a l'estatus i classe social del practcant.

S'ha creat la cultura esportiva que és pròpia d'aquesta centúria, la qual està sustentada pels equips esportius, els clubs, les federacions, les competicions esportives, els equipaments, els mites i herois esportius, les llegendes, les marques, els rècords, l'estadística, la premsa que narra les gestes, l'espectacle de cada cap de setmana o un peculiar estil actual de vestir i viure que traspasa els límits de la mateixa activitat. L'espectacle és la vocació inequívoca d'aquest model, d'aquí sorgeix el sensacionalisme, la massificació i la mercantilització. L'esport és una metàfora de la societat d'aquest segle i, com a tal, la lògica mercantil l'estira per promocionar els productes més diversos. Les noves pràctiques corporals alternatives del darrer terç del segle se senten majoritàriament atretes per l'univers esportiu i el seu estatus, autodenominant-se "esportives" o adoptant un procés d'assimilació amb els patrons bàsics de l'esport (esportivització). Malgrat tot, a les societats postindustrials, l'esport pràctica s'ha vist contestat seriosament en el seu regnat per altres activitats físiques recreatives més ben ajustades i contextualitzades als nous temps que li disputen l'hegemonia, aliè a aquesta disputa, l'esport professional gaudeix d'una incontestable primacia entre els grans espectacles mundials. Mentre aquest existeix i triomfa, l'esport recreatiu continuarà sent l'opció pràctica per a centenars de milions de practicants.

b) *El model hedonista* es fonamenta en el moviment ecologista i en els valors de la nova societat postindustrial basada en les referències ideològiques postmodernes: la democratització del consum i l'hiperindividualisme narcisista que cerca en el quefer

present la realització personal i, en suma, el plaer. En una societat urbanitzada fonamentada en un gran control col·lectiu i en un considerable autocontrol individual, sorgeixen a partir de la dècada dels setanta als EUA i una mica més tard a Europa, un munt d'activitats físiques en el medi natural que promouen un "descontrol" controlat amb un considerable cabal de riscos, emocions i sensacions noves (58). Aquestes experiències viscudes de manera natural proporcionen als seus practicants una aventura simbòlica, és a dir, una sensació de viure uns moments únics i excepcionals amb riscos controlats i perills imaginaris alimentats per la propaganda personal i empresarial, els mitjans de comunicació social i l'abillament i ritualització de l'activitat. D'aquí n'extraïem la denominació "activitats físiques d'aventura a la natura" (AFAN), el cos que requereixen aquestes activitats és el cos informacional, és a dir, aquell que emet i percep informació contínuament per desenvolupar la pràctica.

En el transcurs del recorregut històric aquestes pràctiques han sofert canvis notables des dels seus inicis com a pràctiques massives, a partir del desenvolupament de les activitats físiques a la natura, durant la dècada dels setanta amb una mínima institucionalització. A la dècada dels vuitanta es desenvolupen les activitats físiques a la natura amb riscos, en aquesta nova dinàmica l'estratègia de la imatge envaeix una part d'aquestes pràctiques i es comencen a constituir els oficis d'orientació, ensenyament i guia de les noves activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN). En l'actual dècada es produeix una forta eclosió d'aquestes pràctiques, possibilitada per la tecnologia, el corrent ecològic i la necessitat de cercar sensacions plaents fora de l'àmbit urbà. La lògica mercantil s'ha avançat a les administracions públiques i a la jurisprudència per oferir aquest producte a les grans masses urbanes que el sol·liciten.

Actualment assistim a una autèntica selecció natural en l'univers d'aquestes pràctiques, en funció de l'èxit obtingut entre la població practicant i, en aquest debat intern, un retorn a les pràctiques més simples i ecològiques.

Aquestes pràctiques sorgeixen al marge de l'ordre institucional i, en desenvolupar-se de manera espontània en els tres medis naturals: terra, aigua i aire, estan regides per la lògica mercantil i tecnològica. En els darrers quinze anys s'han començat a constituir un nombre creixent d'empreses que ofereixen aventura i sensacions noves en un medi natural semiestructurat amb un impacte econòmic important en unes àrees rurals deprimides per l'abandonament i la recessió econòmica del sector primari. El nombre de pràctiques que sorgeixen en aquest model és progressivament creixent en cadascun dels medis considerats, així segons un estudi taxonòmic (59) apareixen en l'actualitat sis grups de pràctica en el medi aeri (ultralleuger, ala de pendent, pònting, vol lliure...), tretze grups de pràctica en el medi terrestre (cicloturisme, trèkking, trineus, 4x4, motos, monopati, bicicleta de muntanya, etc.) i vuit en el medi aquàtic (motos d'aigua, creuers, surf, ràfting, hidrospeed, descens de barrancs, etc.).

Les activitats físiques d'aventura a la natura apareixen amb l'adveniment de la societat postindustrial juntament amb la lògica mercantil, en un marc d'estratègies comercials. És una nova característica d'aquest sector l'aparició continuada de noves pràctiques així com la desaparició d'altres, sent la seva durada mitjana molt curta. Des del nostre punt de vista, aquest univers d'activitats ha superat la consideració efímera de ser una moda al fil dels nous vents postmoderns, per consolidar-se com a grup de pràctiques mitjançant l'elaboració d'un procés de crisi interna que el portarà a emergir novament amb els productes més sòlids de la seva oferta (60).

c) *El model narcisista* està fonamentat en el moviment sanitari estatal que proposa lluitar contra els desequilibris de la vida moderna: sedentarisme, vici urbans (alcohol, tabac, etc.), mecanització de la vida humana, obesitat, etc.; es promou l'activitat física per a tots i la millora de la qualitat de vida, neixen el *physical fitness*, "l'esport per a tots" i el *lifestyle*. Aquest moviment es constitueix en primer lloc als EUA a principis de la dècada del seixanta (sent president John F. Kennedy) i concep la salut com un estat de benestar físic, mental i social (61). Les pràctiques gimnàstiques per a tots, la gimnàstica voluntària, en els anys anteriors als anys seixanta estava preocupada per un cos mosaic format per músculs aïllats, a partir d'aquest període es concep un cos globalitzant que proporcioni benestar a l'individu. Es promouen les campanyes de "l'esport per a tots" mobilitzant els grans mitjans de comunicació social i la publicitat estatal, els quals lluitaran conjuntament contra els mals de la vida urbana moderna, llançant el missatge que el que és important per al ciutadà és "estar en forma" (sorgeix el concepte de *fit* i, per extensió, el de *fitness*) (62). Les trajectòries d'aquestes pràctiques físiques segueixen les tendències de l'època, els anys 60 es reacciona contra el sedentarisme "l'estar en forma" és el que és important, en la dècada següent es cerca el plaer sensomotriu i en la dècada dels vuitanta es torna a implantar "estar en forma" però conjugat amb el plaer (63).

En aquest model es promou un cos jove i bell per la qual cosa les seves pràctiques es desenvolupen en l'àmbit que hem denominat "higiènic-es-tètic", les activitats es realitzen a gimnasos, locals específics preparats per a aquestes pràctiques i per rutes urbanes o semiurbanes. Es lluita contra la degradació corporal i es busca tenaçment una autocomplaença corporal que és, de fet, inassolible. Existeixen pràctiques que incideixen

fonamentalment en el narcís invisible i altres en el narcís visible, heus aquí algunes activitats d'aquest model: gimnàstiques de la forma (aeròbic, *gim-jazz*, dansa-jazz, gimnàstica de manteniment, etc.), pràctiques de carrera (*footing*, *jogging*, etc.), musculació(64) (*body building*, exercicis isomètrics, etc.), activitats aquàtiques (*aquafit*, hidroaeròbics, aquadinàmics, aeròbics *swimming*, etc.) i altres pràctiques com (*raquetball*, *minitramp*, *stretching*, etc.).

d) *El model etnomotriu* es fonamenta en els moviments culturals autòctons, en l'apogeu dels poders locals i regionals i l'adveniment dels nacionalismes. A partir de la dècada dels setanta s'intenta redescobrir les pràctiques corporals tradicionals d'alguns territoris amb identitat pròpia viva que havien estat eliminats o marginats per l'esport, ajudat per una concepció estatal centralista. Per mitjà d'un procés de retroprogressió(65) es promou, d'una banda, el restabliment de determinades pràctiques lúdiques i competitives pertanyents a altres generacions anteriors i, de l'altra, es procura ajustar-les als temps actuals mitjançant una elaborada tasca de reorganització, codificació competitiva i institucionalització. El model és l'esport, per això una majoria de les pràctiques i varietats del model etnomotriu, abans fagocitades per l'esport, tendeixen ara a un procés d'esportivització. Es promou un cos tradicional lligat als més rànecs costums rurals i agro-pecuaris però connectat amb les normes, l'organització i la competició del món urbà i industrial. Els territoris de pràctiques són condicionats especialment per a l'ocasió i es practiquen especialment en aquells paratges, preferentment d'àmbit rural i tradició local. En aquest grup de pràctiques de caràcter retroprogressiu ens trobem amb els jocs populars, els esports tradicionals i les festes ancestrals ritualitzades.

e) *El model místic* es fonamenta en la psicologia humanista que en el segon

terç del segle XX crea el moviment del potencial humà (MPH). Aquest moviment es basa en els treballs sobre la personalitat de l'individu(66) i es concreta en els anys seixanta com una doble reacció contra la societat de la modernitat i la concepció imperant del cos útil, representat per l'esport. Es constitueixen en aquest període(67) a partir d'una colla de trobades no directives en el si de les quals hi habita un esperit comunitari i anàrquic. Es promou la recerca de la natura profunda de l'ésser humà i la "seva veritat" (visionada per Sigmund Freud i la psicologia existencial) mitjançant un cos "viscut i sentit" pel mateix individu, al marge de l'altre cos, aquell en el qual convergeixen les mirades i els judicis dels altres.

Assenyallem aquest conjunt de pràctiques com a model místic, ja que entenem que el misticisme consisteix en una experiència personal d'un individu que a partir del seu propi potencial assoleix una unitat amb "Déu" (per als religiosos cristians creients), "l'ànima universal" (per als que tenen unes creences religioses transuniversals), "la naturalesa universal", "consciència còsmica" i "sensació oceànica" (per als agnòstics). El procés místic consisteix en el fet que el "jo" personal, que no és el nostre autèntic jo, durant uns breus instants arriba a sentir-se fos amb un jo més gran: Déu, ànima universal, univers, etc. A vegades el místic ha de recórrer el camí de la purificació i la il·luminació per poder arribar a la trobada amb... En totes les grans religions hi trobem corrents místics i, sorprenentment, les descripcions d'aquestes experiències coincideixen de manera singular a través de les diverses cultures. En el misticisme occidental (judaisme, cristianisme i mahometanisme), el místic ressalta que el Déu amb el qual es troba és un Déu personal que està per sobre d'aquest món, en el misticisme oriental (hinduisme, budisme i confucionisme) és habitual el fet de remar-

car la trobada del místic i Déu o "ànima universal" perquè ell és Déu i aquest només és present al món(68). Les pràctiques d'interiorització d'aquest model es basen, en gran mesura, en aquests mètodes ancestrals i transculturals de comunicació amb l'absolut.

Les seves pràctiques estan regides per la lògica filantròpica i humanitària i es realitzen en ambients íntims i semiclandestins promoguts, en alguns casos, per col·lectius de vida alternativa o moviments contraculturals. El conjunt de pràctiques que pertanyen a aquest model neixen com activitats d'interiorització, malgrat tot, durant la dècada dels setanta, període en el qual assoliren categoria internacional, es van desplegar vers l'interpersonal i transpersonal d'acord amb el rearmament religiós i moral de la societat nord-americana. En la dècada següent es converteix en un moviment més místic i directiu vers el conscienciament supraindividual, però en créixer substancialment es produeix una enorme diversificació de les pràctiques que pateixen alhora de la marxa d'un cos teòric central i d'estratègies comuns. En la dècada dels noranta es tendeix a una liberalització sexual i a la reivindicació ecològica.

Hi ha dues classificacions per ordenar aquest univers de pràctiques que formen part del model místic: A. el que va proposar L. Colin-J. Lamaitre(69) amb tres grups: 1) d'índole corporal (biogenètica, massatges, relaxació o el crit primal de Janov, etc.); 2) de tipus emocional i existencial (teràpia de *Gestalt*, anàlisi transaccional, grups de trobada i despullament, etc.); 3) d'índole mística (èxtasi, meditació, zen, ioga, *tai-chi*, tècniques japoneses, etc.) i B. el que va proposar A. Ancelin i A. Schützzenberger(70) amb quatre grups: 1) d'energia corporal (anàlisi biogenètica de Lowen, teràpies de crit de Hart, Catriel, Janov, etc.); 2) d'aportació oriental (meditació tibetana, tantrisme, meditació transcendent, *tai-do*, zen,

tai-chi, aikido, ioga, etc.); 3) d'alliberament corporal (teràpia de dansa i expressió, massatge, despertar sensorial de Gunther, grups nudistes, presa de consciència postural d'Alexander, Laban i Rolf, etc.); 4) altres pràctiques (relaxació de Schultz i de Jacobson, eutonia de Gerdia Alexander, anti-gimnàstica de Th. Bertherar, sofrologia de Caycedo, desdoblament del cos astral, percepció extrasensorial, etc.).

f) *El model escènic* es refereix al caràcter de representació teatral i a la identificació que té l'individu amb un determinat personatge, d'aquí la denominació que rep en alguns cercles com jocs de rol, i un *tempus* històric determinat. Aquest model està basat en els moviments paramilitars i historicistes que han aparegut en les societats econòmicament avançades en les últimes dues dècades, hi ha un ressorgiment dels grups ultra en els països desenvolupats amb pràctiques paramilitars i un moviment militarista com a reflux de la guerra del Vietnam que va ser molt ben alimentat per pel·lícules tipus *Rambo*, en les quals es va utilitzar molta tecnologia bèl·lica i imaginació i va representar per als americans la venjança fictícia i simbòlica de la seva derrota a Indonèsia.

Aquestes pràctiques es porten a terme en marcs especialment adequats per a la seva correcta realització, on l'ornamentació, la vestimenta, l'instrumental i la transformació psicològica dels seus actors és fonamental per a l'èxit de la seva activitat. S'anomenen encertadament "grans jocs vivenciats" i, en la gran majoria dels casos, consisteixen en confrontacions bèl·liques simulades, amb armament sofisticat que dispara bales de tinta, vestits mimetitzats i una durada que pot oscil·lar entre una jornada o dues amb la seva corresponent nit (com el cas del *paintball*) o de marcat caire històric, com assalts a castells medievals, lluites de romans o guerres entre moros i cristians. En alguns llocs com ara Florida (EUA), l'empresa Migs Etc té

al servei del client una colla d'avions soviètics de la sèrie Mig per tal que pugui conduir-los amb copilot i llançar-se a una frenètica batalla imaginària, però també es pot conduir i disparar carros de combat de la sèrie russa T-80, fer servir el mític Kalashnikov o disparar altres armes especials contra hipotètics enemics(71).

Els grans jocs vivenciats, també denominats jocs de rol, estan regits per la lògica mercantil i científica, la primera sempre atenta a les demandes socials s'ha llançat, mitjançant empreses de serveis que faciliten aquesta mena d'activitats a organitzar marcs adequats, com ara l'adaptació de pobles sencers que han estat adquirits amb aquest objectiu i que són ornamentats com un camp de confrontació simulada en una època històrica determinada, l'adquisició de finques preparades per desenvolupar un determinat tipus d'activitats bèl·liques amb el seu poderós instrumental de guerra. La ciència i la tecnologia aporten els coneixements i els ajustaments precisos per realitzar l'activitat de manera divertida, incerta, emocionant i incruenta. El cos que es potencia en aquest model és un cos representat i aguerit que cal posar a prova en el conflicte plantejat, al final de l'activitat es lliuren els certificats precisos que justifiquen les proeses i fetes obtingudes en el camp de batalla i un vídeo que haurà immortalitzat els durs avatars de la contesa (vegeu quadre 1).

Notes

1. José Luis Abellán *Ideas para el siglo XXI*, Libertarias/Prodhufl, Madrid, 1994.
2. Ens trobem davant del canvi més important de la humanitat des de la revolució neolítica, on l'home va passar de ser nòmada a ser sedentari, mitjançant la seva adscripció a la terra com a agricultor o ramader i la consegüent aparició de conceptes tan vitals per a la història futura de l'home com ara la planificació, la divisió del treball, la pro-

pietat i l'excedent alimentari. En aquest període a les societats més desenvolupades la societat es va desruralitzant i es transforma de manera progressiva en una societat predominantment urbana, gran part dels camperols es converteixen en obrers del nou procés industrial: neix el proletariat. És el segon gran canvi de la humanitat. El tercer canvi transcendental de la història de la humanitat, per a molts sociòlegs i intel·lectuals, és el que estem vivint actualment en la nostra societat, on s'ha passat de l'era moderna a l'era postmoderna i la societat industrial de la modernitat s'ha transformat en una societat postindustrial. Els treballadors de la societat industrial —el proletariat— sofreixen la tercera gran transformació de la història laboral: el pas preferent del sector secundari al terciari, és a dir, de la indústria als serveis.

3. Louis Althusser: "Idéologie et appareils idéologiques d'Etat", a *Positions*, Editions Sociales, París, 1976 (hi ha una edició espanyola d'aquesta obra).
L'autor defensa la tesi que una ideologia determinada no existeix sinó a través del funcionament ritualitzat d'un aparell ideològic que n'és la seva cristallització material. La ideologia, tal com afirma Althusser, parla de fets inserits en pràctiques i aquestes "són regulades mitjançant rituals en els quals aquestes pràctiques s'inscriuen en el si de l'existència material d'un aparell ideològic, fins i tot si es tracta d'una molt petita part d'aquest aparell: una breu missa en una església petita, un enterrament, una petita trobada en una societat esportiva, una jornada de classe en una escola o un míting d'un partit polític." (la cursiva és nostra.)
4. Vincenzo Padiglione *Antropología del deporte*, seminari d'Antropologia de l'esport, Estudi General-INEFC, Lleida, desembre 1988.
5. D'aquesta manera Jocs Olímpics i esport s'unirien indefectiblement en la seva tasca de portar a terme cada quatre anys una gran festa mundial, en el marc de la qual es produiria una confrontació pacífica de la majoria dels països de la terra. Els Jocs Olímpics es converteixen en un acte festiu d'apropament entre els pobles, sent l'olimpisme la filosofia que sustenta aquesta iniciativa.
6. Jean Giraudoux *Le sport*, París, 1928 (és un llibre d'aforismes).
7. L'autor considera com a "fets socials totals" aquells que: "posen en moviment la totalitat de la població i de les seves institucions, configurant-se i funcionant com a sistemes socials complets" (cfr. Marcel Mauss *Sociología y Antropología*, Tecnos, Madrid, 1971).

MODEL CORPORAL	REFERÈNCIES IDEOLÒGIQUES D'ORIGEN	LÒGICA	ESTRUCTURES	COS	TIPUS DE PRÀCTIQUES	ACTIVITATS
ASCÈTIC	Moviment esportiu Moviment olímpic	Lògica esportivo-estatal	Equips, clubs i competicions, Equipaments i instal·lacions genuïnes, molt estructurades, de caràcter universal i vocació d'espectacle	Energètic	Rendiment	Esport
HEDONISTA	Moviment ecologista	Lògica mercantil i tecnològica	Empreses de serveis que ofereixen aventura i sensació en un mitjà natural semiestructurat	Informacional	Emoció i sensació	Activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN)
NARCISISTA	Moviment sanitari	Lògica sanitari-estatal	Gimnasos, locals específics i rutes urbanes o semiurbanes (àmbit urbà)	Bell i jove	Higiènic-estètica	Gimnàstiques de la forma Musculació Footing Balls de saló i discoteca
ETNOMOTRIU	Moviments culturals autòctons: els nacionalismes	Lògica local-autonòmica	Territoris condicionats especialment per a l'ocasió (àmbit marítim o de tradició agro-pecuària)	Tradicional	Retrogressiva	Jocs populars Esports tradicionals Festes tradicionals ritualitzades
MÍSTIC	Psicologia humanista Moviment del potencial humà	Lògica filantròpica i humanitària	Ambients intimistes i semiclandestins (grups i moviments alternatius)	Viscut i sentit	Interiorització	Antigimnàstica Dances catàrtiques Tai-chi Bioenergètica Relaxació Ioga Eutonia...
ESCÈNIC	Moviments paramilitars i historicistes	Lògica mercantil i científica	Marc de representació històrico-bèl·lica (empreses de serveis)	Representat i aguerit	Confrontació simulada	Grans jocs viscuts (jocs de rol)

Quadre 1. Models corporals i activitats físiques en el temps d'oci actiu en les societats econòmicament avançades (finals del segle XX)

8. José María Cagigal *Hombres i deporte*, Taurus, Madrid, 1957.

Malgrat tot, el principal pensador espanyol sobre l'esport, creu que l'autèntic esport és l'esport de pràctica, ja que posseeix grans valors per a l'educació de l'home. L'esport espectacle s'està desludificant i serveix d'enorme catarsi col·lectiva, en el procés de la qual es canalitzen una gran part de les agressivitats individuals i col·lectives que genera la societat moderna. Un dels millors valors de l'esport espectacle és precisament el fet de servir de trobada pacífica entre els pobles a través d'un combat no cruent amb mort simbòlica d'un adversari. Promou l'humanisme esportiu, per la qual cosa considera que l'esport ha de servir l'home i no al revés. L'home es troba per sobre dels resultats, de la competició i fins i tot de l'esport, aquest és un mitjà i no una

fi per ajudar l'home en el seu diàleg amb la vida moderna.

9. Lauren Kitchin "The Contenders", a *Listener*, 27 d'octubre de 1966 (pres de Norbert Elias-Eric Dunning: *Deporte y ocio en el proceso de civilización*, FCE, Madrid, 1992, pàg. 14).
10. Norbert Elias *El proceso de civilización*, Fondo de Cultura Económica, Mèxic, 1988 (1a edició en anglès el 1978).
11. P. Boudrieu parteix de determinades investigacions en algunes disciplines de l'univers esportiu per determinar que les variacions entre el capital econòmic, capital cultural i temps lliure no són suficients en elles mateixes per explicar l'elecció d'un esport determinat, sinó que la nostra relació amb el propi cos —construcció cultural— és el que fa possible bàsicament l'elecció d'una determinada disciplina es-

portiva (Pierre Bourdieu *La distinción*, Taurus, Madrid, 1988).

12. "L'actitud del jugador professional ja no és l'autèntica actitud lúdica, ja que hi són absents l'esportaneïtat i la despreocupació. L'esport s'allunya cada vegada més en la societat moderna de la pura esfera del joc, i es va convertint en un element *sui generis*: ja no és joc i, malgrat tot, tampoc és quelcom seriós. En la vida actual l'esport afirma el seu lloc juntament amb el procés cultural pròpiament dit, i aquest té lloc fora d'aquell." (Johan Huizinga *Homo Ludens*, Alianza/Emecé, Madrid, 1972, pp. 232-233-1a edició el 1938.)
13. G.P. Stone: "American Sports: Play and Display", a: Eric Dunning (compilador): *The sociology of Sport: a Selection of Readings*, Londres, 1971 (pres de Norbert Elias; Eric Dunning: *Deporte y ocio en el*

proceso de civilización, FCE, Madrid, 1992, pp. 252-257).

14. Jurgen Habermas és un dels filòsofs més importants de l'Escola Crítica de Frankfurt d'orientació marxista i crítica amb les desmesures de la societat capitalista industrial. Bero Rigauer és deixeble de l'anterior i seguidor de l'esmentada Escola, la seva obra més important és la següent: Bero Rigauer *Sport und Arbeit*, Suhrkamp, Frankfurt, 1969 (en anglès: Bero Rigauer *Sport and Work*, Nova York, 1981).
15. Jean Marie Bröhm *Sociología política del deporte*, Fondo Cultura Económica, Mèxic, 1982.
16. Els tres pilars fonamentals de la revolució francesa, autèntics eixos de la modernitat: llibertat, igualtat i solidaritat, es compleixen amb fidelitat sorprenent en l'esport, tot i que en el fons aquesta correlació, igual que passa en les societats democràtiques avançades, és més aparent que real. Llibertat d'opció esportiva pràctica o d'elecció de l'espectacle: l'esport és un dret constitucional del ciutadà i l'Estat constituent ha de facilitar-ne la pràctica i difusió entre la població. Igualtat en la competició, ja que aquest equipara a tots els jugadors sense distinció de raça, bandera, religió o ideologia. I solidaritat per mitjà de l'esport: mitjançant la celebració de conflictes no cruentos amb mort simbòlica que són en els combats bèl·lics i l'organització de trobades periòdiques entre les diverses nacions i pobles del planeta al voltant d'una festa nacional, internacional o mundial (campionats del món o Jocs Olímpics).
17. Cfr. Yves Vargas *Sur le sport*, PUF, París, 1992, pàg. 10.
18. Els seguidors dels equips no són estetes amants dels espectacles bells, ells prefereixen una victòria, tot i que sigui aconseguida *in extremis* de manera pírrica en un pèssim partit, que un bon espectacle coronat per una derrota. Els seguidors d'un equip no van al camp a veure el partit; vénen a veure el seu equip guanyar, guanyar sigui com sigui. Des d'aquesta perspectiva l'àrbitre o el jutge constitueix, sens dubte, el pitjor rival ja que quasi sempre és el principal causant dels mals del seu equip.
19. Cfr. Antonio Gallego Morell *Literatura de tema deportivo*, Premsa espanyola, Madrid, 1969.
20. Cfr. Alexander King; Bertrand Schneider "La revolució industrial", a *La Vanguardia*, Barcelona, 22 de setembre de 1991. En aquest treball del president honorífic i el secretari general del Club de Roma plantegen una revolució mundial per canviar la inèrcia de la relació dels homes amb el planeta, tant a nivell individual com la huma-

nitat del seu conjunt. El nostre planeta té gravíssims problemes mediambientals i autèntics perills d'autodestrucció, producte de l'acció desmesurada de l'home sobre el seu entorn, l'explosió demogràfica, els desequilibris socials i la cursa armamentística nuclear. El canvi que proposen té tres pilars fonamentals: l'educació per mitjà d'un aprenentatge continuat, la ciència i la tecnologia i els mitjans de comunicació; i un objecte d'actuació: el mateix home amb el desenvolupament d'un nou humanisme que salvés l'home, en el seu conjunt, i el món.

21. Karl Jaspers *Origen y meta de la historia*, ed. Revista de Occidente, Madrid, 1953.
22. Francis Fukuyama "¿El fin de la historia?", a *El País*, Madrid, 24 de setembre de 1989, pp. diumenge/10-11 (es va publicar a Espanya l'obra que va escriure l'autor per desenvolupar les tesis que avança en l'article ressenyat: Francis Fukuyama *El fin de la historia y el último hombre*, Planeta, Barcelona, 1992).
23. El terme "mutació històrica" va ser encunyat per Gilles Lipovetsky *La era del vacío*, Anagrama, Barcelona, 1986, pàg. 5.
24. El procés postmodern s'inicia incipientment amb F. Nietzsche (1844-1900), Martin Heidegger (1887-1976), i es reforça amb una sèrie de fets frustrants per a la raó modernista: a) la desraó bèl·lica: les dues guerres mundials, l'extermini nazi, la guerra freda i el perill nuclear, les invasions russes a Berlín, Budapest, Praga o Polònia, la guerra del Vietnam, etc.; b) la desraó del progrés il·limitat: amb l'extenuació dels recursos naturals del planeta i l'extinció de moltes espècies de la vida animal i vegetal; c) la desraó de la reaparició de la riquesa: fam, atur, emigració, la desigualtat nord-sud, la carrera d'armament; d) la desraó de l'equilibri mediambiental: explosió demogràfica dels països del sud, contaminació atmosfèrica, efecte hivernacle, forat a la capa d'ozó, desertització, etc.; e) la desraó humana: davant dels camps d'extermini nazi, els genocidis ètnics d'aquest segle, les matances indiscriminades de la població civil... Els grans projectes de la modernitat, fonamentats en el progrés científic i el benestar dels ciutadans, han fracassat perquè no hi ha hagut una correspondència entre el projecte i la realitat. Com a producte d'aquesta profunda decepció s'obre entre els països democràtics avançats una nova època amb nous valors i pautes de vida molt diferents: l'era postmoderna i la societat postindustrial. Aquest important canvi històric ("mutació històrica" o "temps-eix") es produeix en la dècada dels setanta, ja que és en aquestes dates que es produeix la transformació de la naturalesa del saber a causa de la ciber-

nètica i la comercialització d'aparells (J.F. Lyotard, 1984). Aquest decenni també es caracteritza pel radicalisme cultural i polític, les revoltes d'estudiants, l'implantació creixent de l'hedonisme, l'alliberació sexual, la moda de la mariuana i del LSD, l'augment de la violència, els moviments contraculturals i la cultura de masses hedonista i psíquedèlica (en aquest conjunt es donen conjuntament el moviment hippy, la proliferació de comunes, alternatives de vida, la *beat generation*, l'extensió de la droga i el moviment contracultural del maig de 1968). A Espanya, l'arribada de la postmodernitat es posposa fins l'arribada de la democràcia a finals de la dècada dels setanta. (Cfr. Enrique Gervilla: *Postmodernidad y educación. Valores de la cultura de los jóvenes*, Dyckinson, Madrid, 1993).

25. Gilles Lipovetsky, *op. cit.*, 1986, pàg. 84.
26. *Ibidem*, pp. 84-85
27. *Ibidem*, pàg. 85: "Mentre el capitalisme es va desenvolupar sota l'ègide de l'ètica protestant, l'ordre tecno-econòmic i la cultura formaven un conjunt coherent, favorable a l'acumulació de capital, al progrés, a l'ordre social, però a mesura que l'hedonisme s'ha anat imposant com a valor últim i legitimació del capitalisme, aquest ha perdut el seu caràcter de totalitat orgànica, el seu consens, la seva voluntat. La crisi de les societats modernes és, per davant de tot, cultural o espiritual."
28. *Ibidem*, pàg. 105
29. J. Kerkofs: *Canvi de valors a Europa*, document policopiat, 1987 (pres d'Enrique Gervilla, *op. cit.* pàg. 61).
30. Manuel Fernández del Riego: "La posmodernidad y la crisis de valores religiosos", a: Yattimo i altres: *Sobre la postmodernidad*, Anthropos, Barcelona, 1990, pàg. 89.
31. Valors de la modernitat/valors de la postmodernitat: l'absolut (davant de) el que és relatiu; la unitat (davant de) la diversitat; el que és objectiu (davant de) el que és subjectiu; l'esforç (davant de) el plaer; el que és fort (davant de) el que és *light*; el passat/futur (davant de) el present; la sacralització (davant de) la secularització; la raó (davant de) el sentiment; l'ètica (davant de) l'estètica; la formalitat (davant de) l'humor; la certesa (davant de) l'agnosticisme; la seguretat (davant de) el passotisme; la producció (davant de) la informació; la revolució (davant de) l'expressió; un únic Déu (davant de) diversos Déus; el que és col·lectiu i universal (davant de) l'individualisme personalitzat; el que és energètic (davant de) el llicament; el que és esportiu (davant de) el que és neoesportiu; el treball (davant de) l'oci; etc. (Cfr. Enrique Gervilla, 1992, *op. cit.* pp. 66-67.)

32. Cultura moderna/cultura postmoderna: 1. Cultura de l'escola/cultura del carrer; 2. Incideix sobre una població concreta i determinada/Incideix sobre la població en general i multivariada; 3. Més possibilitats de formació individual o grupal/Més possibilitats de formació col·lectiva; 4. Procura el coneixement cultural del passat/Procura el coneixement cultural del present; 5. Cultures molt codificades/Noves formes culturals encara no codificades; 6. Fa referència a l'experimentat/Es vol experimentar; 7. Participació cultural passiva/Participació cultural activa; 8. Els esquemes creatius participatius i de llibertat estan preconcebuts/Es dona la possibilitat creativa participativa i de llibertat; 9. Projectió cultural més funcional i orientada al treball/Projectió cultural com a acció vital; 10. Amb freqüència comporta la negació de l'hedonisme cultural/Es dona la possibilitat del plaer cultural (Enrique Gervilla, *op. cit.* pp. 90-93).
33. Julián Miranda; Javier Olivera; Antoni Mora: *Las actividades físicas de aventura en Catalunya: Análisis sociocultural. Estrategias para su implantación y difusión*, beca de la Direcció General de l'Esport, inèdita, novembre de 1994, pp. 24-26. Cal destacar que moltes de les tendències apuntades en aquesta relació i en les pàgines anteriors ja van ser avançades en el treball prospectiu de John Naissbitt, el 1982, per mitjà del que ell anomenà les deu megatendències. Aleshores ja va anunciar els profunds canvis que hauria a la nostra vida en el primer segle del proper mil·lenni, tot i que alguns dels canvis anunciats són, en gran mesura, una realitat actual. Passem a recordar aquestes prediccions: 1. D'una societat industrial a una societat de la informació; 2. De més tecnologia a més necessitat de contacte; 3. D'una economia nacional a una economia mundial; 4. De perspectives a curt termini a perspectives a llarg termini; 5. De la centralització a la descentralització; 6. De l'ajuda institucional burocràtica a "l'ajuda't a tu mateix"; 7. De la democràcia representativa a la democràcia participativa; 8. De les jerarquies a la connexió, a l'interrelació i la dependència mútua; 9. Del nord al sud; 10. De la disjuntiva i/o a una opció múltiple. (Cfr. Herbert Haag: "Perspectivas de la educación física para los noventa", a: VV.AA: *El deporte hacia el siglo XXI*, Unisport, Màlaga, 1995, pp. 74-83).
34. Enrique Gervilla, *op. cit.*, pàg. 184.
35. Sabem que hi ha un nombre superior als centenars de definicions sobre el concepte "cultura". Nosaltres ens basem en aquell concepte bàsic de l'antropologia cultural pel qual "la cultura constitueix tot allò que l'home aprèn, diferenciant-se d'aquesta manera de tot el que s'adquireix per herència biològica".
36. Tot i que hi ha en principi una doble antinomia en la pròpia concepció del cos com a element de vida-mort i de plaer-dolor, les cultures corporals tenen per objecte el fet de rebutjar la mort i el dolor i extreure la vida i el plaer.
37. En base a l'obsessió que hi ha per la salut, per la línia corporal en sintonia amb la moda, per la higiene i per perpetuar a tot preu la sublimada joventut i, alhora, el pànic que produeix l'envelliment, l'obesitat o la caiguda de vísceres (ptosi) i altres elements corporals, presentem algunes de les pràctiques corporals que es proposen per a la millora i reciclatge del cos: Dietes per aprimar-se; revisions mèdiques; cultes solars i terapèutics; productes eficaços contra la caiguda dels cabells, les canes, les arrugues o fomentar el bronzejat de la pell; productes *light* baixos en calories; salons de bellesa; diverses maneres de gaudir sexualment; cirurgia estètica i tècniques diverses per corregir deficiències corporals; gimnasos per aconseguir un cos perfecte (massatges corporals, *fitness*, gimnàstica de manteniment, aeròbic, *stretching*, *body building*, saunes, esports de sala, *gim-jazz*, etc.) (Cfr. Gilles Lipovetsky, *op. cit.*).
38. Julián Miranda; Javier Olivera; Antoni Mora, *op. cit.*, pàg. 23.
39. *Ibidem*, pàg. 26.
40. Gianni Vattimo: "Posmodernidad: ¿Una sociedad transparente?", a G. Vatti i altres: *En torno a la posmodernidad*, Anthropos, Barcelona, 1990.
41. En l'àmbit esportiu els esports individuals han crescut espectacularment a causa, en gran mesura, del fort procés d'individualització que s'ha implantat en l'era postmoderna cosa que ha decantat els gustos i usos d'aquest sector vers aquests esports. Estem en una època de canvis, incertesa i esperança, on l'home s'aproxima al seu cos de manera diferent obtenint un tractament diferent del corporal. Aquest profund canvi es concreta, en el pla de les activitats físiques i esportives, en un canvi significatiu de tendència dins de l'univers esportiu i en el naixement d'activitats físiques recreatives alternatives a l'esport, perfectament contextualitzades a la dinàmica dels temps actuals.
42. Enrique Larrañaga: "Los nuevos deportes en las sociedades avanzadas", a: *Revista de Occidente*, 62-63, agost de 1986, Madrid, pp. 5-21.
43. Aquest terme "Activitats físiques d'aventura a la natura (AFAN)" fou presentat per primera vegada per Javier Olivera i Alberto Olivera: *Intento de clasificación taxonómica de las actividades físicas en la naturaleza*, Congrés nacional d'AEISAD, Valladolid, octubre de 1994.
44. Concepte encunyat per Salvador Paniker: *Ensayos retroprogresivos*, Kairós, Barcelona, 1987.
45. J.C.: "Juegos de guerra, aprender a matar con balas de tinta", a: *La mañana*, diumenge, 18 de setembre de 1994, Lleida, pàg. 16.
46. La professionalització de l'esport no es porta a terme exclusivament a través dels mateixos esportistes, sinó sobretot per mitjà de l'aparició de nous oficis a la premsa, la preparació biològica, psicològica, la gestió, la representació, etc.
47. Cada vegada hi ha més estrats de la població que s'incorporen, en general, a l'univers de les pràctiques lúdiques corporals, per tant el nombre de llicències esportives creix progressivament, però no en la mesura que creixen les pràctiques alternatives a l'esport. S'observa un estancament i fins i tot un clar retrocés en determinades disciplines esportives. (Cfr. Yves Vargas: *Sur les sport*, PUF, París, 1992).
- L'individualisme és el nou estadi històric propi de les societats democràtiques avançades que defineixen l'edat postmoderna. A causa d'aquest procés de personalització, es produeix dins l'univers de pràctiques esportives una clara tendència a escollir especialment els esports individuals. Malgrat tot, dins d'aquestes tendències individualitzades, s'observa amb particular freqüència el desenvolupament de les activitats esportives "lliures", és a dir sense preocupacions competitives, fora de les estructures de les federacions, amb regles adoptades, lluny dels estadis o clubs i practicades amb persones de diferent nivell competitiu o sexe. Els practicants "lliures" no busquen proeses, reconeixement social i victòries a qualsevol preu, sinó que procuren obtenir un estat de forma i salut, llibertat i elegància de moviments i, en definitiva, plaer corporal. (Cfr. Gilles Lipovetsky: *La era del vacío. Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*, Anagrama, Barcelona, 1986)
- Sovint, els èxits propis d'un gran esdeveniment esportiu o la mateixa magnificència de l'esdeveniment; campionat del món de futbol, Jocs Olímpics (especialitats d'esports individuals: atletisme, gimnàstica o natació), Tour de França, Copa Davis de tennis, Open de golf, etc. fa pujar espectacularment en les competicions de l'esport escolar durant el següent exercici competitiu el nombre de llicències d'un determinat esport —generalment en detriment d'un altre— o bé es produeix una allau d'inscripcions en els clubs esportius de persones

- joves i adultes que volen practicar un esport determinat.
48. Cfr. Charles Pigeassou; Julián Miranda: "Deporte y ocio: evolución y tendencias", a: *Revista española de educación física y deportes*, vol. 2, núm. 1, Madrid, gener de 1995, pp. 5-14.
 49. A finals de la dècada dels 80, el *body building* i l'aeròbic són les dues activitats més ofertes pels gimnasos de Barcelona, on acudeixen el 8% de la població. Les llicències federatives d'aquesta ciutat corresponen al 6%, per la qual cosa hi ha una diferència de dos punts que és molt significativa en una ciutat en plena eufòria olímpica per la seva designació com a seu dels JJ.OO. de 1992 (Julián Miranda: *Cultura y cultura corporal. Desarrollo y sentido cultural de la actividad física comercializada*, Tesi doctoral, Facultat de Pedagogia, Universitat de Barcelona, 1989).
 50. Terme que procedeix del grec *askeo* amb la significació precisa "d'exercitar". L'ascetisme és una doctrina filosòfica que pretén assolir el fi suprem, generalment diví, mitjançant la disciplina personal, l'esforç i el sacrifici. Aquest corpus filosòfic fou reprès per les tesis calvinistes de tradició puritana que consideraven el món com, i una, responsabilitat de l'home i, per tant, els seguidors del calvinisme purità tenen l'obligació de transformar-lo segons els ideals ascètics.
 51. La ubicació espacial de cadascuna de les pràctiques educatives detallades als gràfics que presentem es van realitzar de manera orientativa i amb l'objectiu ferm d'aclarir posicions, és a dir amb un esperit didàctic més que científic, tot i que no exempt de contrastacions i discussions. Per determinar la posició de cadascuna de les pràctiques en els mapes configurats no es van fer estudis empírics previs.
 52. La configuració d'aquest mapa sobre les pràctiques esportives està inspirat però no fonamentat en els treballs del sociòleg francès Pierre Bourdieu (Cfr. Pierre Bourdieu: *La distinción: criterio y bases sociales del gusto*, Taurus, Ensayistas-259, Serie Mayor, Madrid, 1988).
 53. Ens referim, entre altres pràctiques, a la biogenètica, les danses catàrtiques, el tai-chi, l'eutonia o la relaxació en totes les seves modalitats: l'entrenament autogen, la relaxació progressiva i la relaxació diferencial, la relaxació psicosenso rial, la relaxació psicotònica, la relaxació amb induccions variables, la relaxació psicoanalítica i la relaxació energètica o la sofrologia.
 54. Del grec *hedoné*=plaer. Doctrina filosòfica que proclama com a fi suprema de la vida la consecució del plaer. Va tenir el seu origen en les teories del filòsof grec Epicur, anomenades epicureisme.
 55. Del grec Narkissos, personatge cèlebre de la mitologia grega per la seva bellesa. En arribar Narcís al marge d'una font, contemplà la seva imatge reflectida a l'aigua i es va enamorar d'ell mateix. Boig pel fet de no poder assolir l'objecte de la seva passió, es va anar consumint per inanició i melangia, va quedar transformat en la flor que des d'aleshores s'anomenà narcís. Aquesta flor pels antics era un símbol de mort prematura.
 56. El terme etnomotriu procedeix de la suma de dos conceptes "etnologia" i "motricitat" i cal entendre'l com una etnologia de la motricitat. Aquest concepte el va proposar i estudiar Pierre Parlebas, el qual entén per etnomotricitat "el camp i la naturalesa de les pràctiques motrius, considerades sota l'aspecte de la seva relació amb la cultura i el medi social en el si dels quals s'han desenvolupat." (Cfr. Pierre Parlebas: *Elementos de sociología del deporte*, Unisport, Màlaga, 1988, pp. 112-117). Nosaltres partirem d'aquest concepte, però adoptarem la significació precisa de "l'estudi del comportament motriu dels diversos grups humans" per designar i delimitar aquest model cultural.
 57. La "mística" és la doctrina de la vida espiritual i contemplativa i el "misticisme" en la filosofia de Victor Cousin (1792-1867) és una reacció contra l'escepticisme i el va caracteritzar com un abandonament de la raó en favor del sentiment i la imaginació. D'aquí es deriva l'ús del misticisme, fora de l'àmbit religiós de la mística, per designar aquella doctrina filosòfica, poètica o política que apel·la a un coneixement supraracional, és a dir a un accés intuïtiu de la realitat absoluta.
 58. Aquestes pràctiques es poden portar a terme de manera individual en companyia (grup sense col·laboració) o en grup amb col·laboració. De tal manera que en cadascuna d'aquestes situacions, les emocions i sensacions que pugui sentir cadascun dels participants canviarà de manera ostensible en relació a les seves experiències prèvies, expectatives en aquesta pràctica i la seva disposició personal en aquell moment. Per a alguns practicants una experiència d'aquesta mena pot resultar una aventura excitant i per a altres que participen en aquest mateix grup suposa una pseudoaventura que, com a molt, pot arribar a ser divertida.
 59. Alberto Olivera; Javier Olivera: "Proposta d'una classificació taxonòmica de les Activitats físiques d'aventura a la natura. Marc conceptual i anàlisi dels criteris escollits", a: *Apunts d'educació física i esports*, Barcelona, dossier monogràfic que apareixerà el juliol de 1995 (on s'inclou aquest treball).
 60. Cfr. Jean-François Thirion: "*Courant socio-culturels passés, récents et futurs et leurs conséquences au niveau des secteurs de professionnalisation au sein des activités physiques et sportives*", a: *Pratiques Corporelles* (revue de la SFERPM), 86, març de 1990, París, pp. 11-13.
 61. La salut i les despeses sanitàries són temes molt preocupants en les previsions pressupostàries dels estats moderns i es comprova que la prevenció de les malalties modernes és més barata que la curació dels desequilibris produïts per aquestes. Els presidents nord-americans John Kennedy i Jimmy Carter van recolzar decididament aquests moviments durant els seus mandats.
 62. A Espanya aquesta campanya estatal es va promoció el 1968 sent Delegat Nacional d'Educació Física i Esports Juan Antonio Samaranch amb el lema "Contamos contigo".
 63. Julián Miranda: *Cultura y cultura corporal. Desarrollo y sentido cultural de la actividad física comercializada*, tesi doctoral, Facultat de Pedagogia, Universitat de Barcelona, 1989.
 64. El 1903 es va crear el "*The most perfectly developed man in America*", el 1940 se celebra el primer concurs de *body building* i el 1943 se separen oficialment l'halterofília i el culturisme. Els anys 60 el culturisme era un grup tancat que és conegut per al gran públic gràcies al cinema, l'actuació dels culturistes (el més conegut va ser Steve Reeves) a pel·lícules de temes bíblics i mitològics la dècada anterior com Hèrcules, Samsó, Maciste, etc. va popularitzar aquesta activitat. Poc després apareix la promoció de les arts marcial per part de la indústria cinematogràfica: Bruce Lee, Chuck Norris, etc., on la musculació, la destresa tècnica, la concentració i l'aspecte físic és vital per triomfar, el culturisme en el seu vessant estètic així com la preparació física de caràcter muscular torna a estar de moda. Als anys setanta gràcies a figures com Arnold Schwarzenegger es consagra el culturisme internacionalment, el qual s'obre decididament a la societat, adopta un enfocament competitiu i s'esté extraordinàriament entre la població. A la dècada següent, aquesta pràctica es preocupa més pel *fitness* que en èpoques anteriors, apareixen revistes específiques, reportatges periodístics i el seu ús torna a expansionar-se de manera notable per la moda corporal basada en el narcisisme postmodern, el cinema en els temes de ficció (la sèrie *Rambo*, pel·lícules sobre el Vietnam, etc.) i per l'ascens de la tecnologia.

65. Aquest concepte va ser encunyat i desenvolupat pel filòsof de cultura mixta espanyola i hindú Salvador Paniker (Cfr. Salvador Paniker: *Ensayos retroprogresivos*, Kairós, Barcelona, 1987), el qual l'entén com un període caracteritzat per un retorn a les fonts primigènies i un avanç simultani.
66. Sent els autors més representatius els següents: Gordon Murray i els seus treballs entorn al "nen davant de la personalitat adulta", Henry Murray i els seus treballs sobre les "necessitats humanes", Carl Rogers i les seves consideracions sobre "la persona de funcionament cabal" i Abraham Maslow i els seus treballs sobre "necessitats inferiors i superiors" o "l'autorealització" (cfr. Nicholas S. Di Caprio: *Teoría de la personalidad*, Nueva editorial interamericana, Mèxic, 1976).
67. Als anys seixanta es defineix el moviment americà (Esalen, Califòrnia) com el primer grup que promou el Moviment del potencial humà, el seu òrgan d'expressió serà la revista *Journal of Humanistic Psychology* (cfr. Julián Miranda, *op. cit.* 1989).
68. Jostein Gaardner: *El mundo de Sofia. Novela sobre la historia de la filosofía*, Siruela, Madrid, 1994, pp. 167-169.
69. L. Colin; J.M. Lamaitre: *Le potentiel humaine*, Edit. Universitaires, París, 1975.
70. A. Ancelin; A. Schützenberger: *Le corps et le groupe*, Privat, París, 1977.
71. J.M.Z.: "Ya no hay secretos", a *El País*, Madrid, 5 de desembre de 1993, pàg. Negocios, 15.